



1925 чылдың август
31-де үнүп эгелээн

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

shyn.ru



№ 64
(19695)
2023 чылдың
август 30
среда

Хүннүң үнери — 05:49
Ажары — 19:38
Хүн дурту — 13:49

Садар өртээ
хостуг

12+

Монголга ажыл херек



Материалды 7-ги арындан номчуур.

Чуруктуу маадырның архивинден алган.

Тыва 85 регионнун мурнуку одуруунда

2023 чылда Тывада ипотека алыры 2,5 катап көвүдээн. «РИА Новостиниң» ипотека рыногунда шинчилелиниң түңнелдеринден алырга, эрткен чылдың 12 айында республиканың экономиктиг активчи муң чурттакчызының 45-и ипотеканы долдурган...

\ 3-кү арында

Бо-ла болгай, Кундустуг...

2023 чыл. Август 25-тиң хүнү. Шала күскээр хүн кааң-аяс болган. Каа-Хем кожууннун Кундустуг сумузунун чагырга даргазы Андрей Салчак база суурнун Херээженнер чөвүлелиниң даргазы Екатерина Ондар улуг өөрүшкү-биле...

\ 12-ги арында

200

ажыг спортчулар «Азияның
төвүнүн кубогу-2023» бүгү-делегей
маргылдаазынга киришкен

Хуусаадан эрте бадылаашкын эгелээн

Чаңгыс аай соңгулда хүнүнү хуусаадан эрте бадылаашкыны сентябрь 9-ка чедир уламчылаар. Бай-Тайга кожуунуң ыраккы Кара-Хөл, Би-Хемниң Севи база Эрзин кожуунуң Качык суурларындан 5318 соңгукчу хуусаадан эрте бадылаар ужурлуг. Бо күзүн Тываның чурттакчылары хоорай округтары болгаш муниципалдыг районнарның, ол ышкаш хоорай болгаш сумуларның Төлээлекчилер хуралдарынче 600 ажыг депутатты шилир.

А-к-Довурак, Чадаана хоорайларга база чеди муниципалдыг тургузулар: Чөөн-Хемчик, Би-Хем, Сүт-Хөл, Таңды, Улуг-Хем, Чеди-Хөл, Эрзин кожууннарга улуг соңгулдалар болуп эрттерин Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы дыңнаткан. 14 девискээр болгаш 95 участок соңгулда комиссиялары соңгулдаларны белеткеп, эрттирер.

Соңгулда хүнүнде ажык-чарны хандыраары-биле, сентябрь 10-да, шупту девискээр болгаш участок соңгулда комиссиялары офлайн видео-бүрүткелди организаастаар. Соңгулданың түңнелдерин парлаан соонда, бир чыл дургузунда видеорегистраторлар бижидилгезин кадагалап шыгжаар. Республиканың Соңгулда комиссиязы-биле дугуржулга езугаар, Тыва Республиканың Хөй-ниити палатазы соңгулдаларның ажык-чарлыын хандыраарына тускай өөредилге эрткен хамаарышпас эксперттериниң хөй-ниити хайгааралын организаастаар. 150 ажыг хамаарышпас хайгааракчылар ТИК-терде база УИК-терде соңгулда чорудуун хайгаараар. «Чаңгыс демниг Россия», ЛДПР, КПРФ, «Чөптүг Россия» политиктиг партиялардан 713 кандидаттар база бодун идип үндүргөн 40 кижиге депутаттыг мандадыныче кордаар.

Соңгулдаларже хаара туткан объектилерге полиция, ОБЯ база өске-даа корум-чурум камгалаар ведомстволарның ажылдакчылары дежурныйлап, чаңгыс аай соңгулда хүнүнде күштелдирген чурум-биле ажылдаар. Шупту черлерни демир дилеп-тывар дериг-херекселдер-биле четчелээр.

/ Бистиң корр.



«Элээр суур» мөөрейинде чаартылгалар



2023 чылда Тываның 25 сууру элээр черниң девискээри апарган «Элээр суур» деп ээлчеглиг мөөрейни эрттирериниң чурумун республиканың Чазанга эрткен неделяда сайгарып чугаалашкан.

Мөөрейниң куратору — регионнуң Айыыл чок чорук департаментиниң медээзи-биле алырга, республиканың 17 кожуунуң аразындан ук мөөрейге чүгле 9 кожуун киржип турар. Амыдырап-чурттап турар төрөөн черинге арага

аймаан ажыглавазы дээш Тере-Хөл кожуунуң 4 арбаны, Барыын-Хемчик биле Тес-Хемниң үш-үш сумузу, Чөөн-Хемчиктиң, Каа-Хемниң, Кызылдың, Чаа-Хөлдүн, Би-Хемниң ийи-ийи сумуларының чурттакчылары бадылаан.

Элээр чоруктуң шимчээшкиниге каттышпайн турар муниципалитеттер бар. Сүт-Хөл, Эрзин, Өвүр кожууннарның сумуларының «Элээр суур» деп мөөрейге ам-даа киришпейн турары дээрге тус чер чагыргаларының кошкак ажылының салдары дээрзин департамент айтып турар.

Арагалаашкын-биле демисежир, эзирик тургаш кем-херек үүлгедир чоруктарны эвээжедир, уjur-дүрүм чокка арага аймаа садар черлерни узуткаар сорулгалыг «Элээр суур» деп мөөрейниң дүрүмнерин чаартыпкан. Чижээ, мөөрей киржикчизи — суурну үнелээриниң 20 негелдезин 15 кылдыр кызырган. Ол негелделер тодаргай болгаш билдингир апарган. Чижээ, эзирик кижиниң хайы-биле болган чурум үүлгедиглериниң саны эвээш болурга, суурнуң баллы көвүдээр.

Шаңналдарның хемчээлин база эде көргөн. Бир муң, беш муң хире чурттакчылыг черлерниң аразындан бирги черни алган суурну 1 миллион рубль-биле шаңнаар. Ийиги чер — 400 муң рубль, үшкү чер —

200 муң рубль деп шаңналдарны доктааткан.

Суурларның чурттакчыларының санын барымдаалап, шаңналдарның хемчээлин аңгылаан. 200–1000 хире чурттакчылыг ортумак суурларның саны 70 ажыг, ынчангаш ол бөлүктүң шаңналының хемчээлин улуг суурлар-биле деңнештирген.

Республикада ийи чүстен эвээш кижиге чурттап турар биче суурларның саны чээрби шаа хире. Ынчангаш шаңнал фондузун 900 муң рубль эвес, а 500 муң рубль кылдыр эвээжеткен. Ол шаңналды чүгле тиилекчи суурга тыпсыр.

Шаңналдың акша-хөреңгизин чүгле суурнуң хөй кижиге чыгыр девискээрин чаагай-жыдарынга ажыглаар. Акша шаңналды муниципалитеттин бюджетинче шилчидип бээр.

Бирги чартык чылдың түңнелдери-биле алырга, республикада эзирик тургаш үүлгеткен кем-херектерниң үлүү эвээжеп турар. Тодаргайлаарга, ооң мурнунда 885 турган болза, ам 710 кем-херек болган, 19,8 хуу кызырылган.

Тыва Республиканың Чазаның медээлеринден / Р. ДЕМЧИК белеткээн.

Владислав Ховалыг: “Санал-оналын бээринче кыйгырдым”

Республикада орук-транспорт озал-ондактарының саны эвээжевээн. Аңаа холбаштыр Тыва Республиканың Баштыңы Владислав Ховалыг бодунуң арынынга мынча деп бижээн:

“Бо чылын орук озал-ондактарынга 53 кижини оскунган бис, 380 кижиге бертинген. Оларның чамдыызы бүгү назынында бертик-межел арткан. Оруктарга айыыл чок чорукту хандыраары-биле улуг хемчээлдиг чаартылгалар калбаа-биле негеттинер.

Тываның Орук яамызынга эң хөй озал-ондактар болуп турар участооктарны тодардырын даастым. Оларның септелгезинге азы эде чаартылгазынга акша-хөреңгилерни дилээр апаар бис. Федералдыг Чазактан дуза дилээр ужурга таваржып тур бис. Регионнуң Өөредилге яамызы бисте бар 23 автошколаңың ажылын таптыг сайгарып хынаар ужурлуг.

Орук шимчээшкининиң айыыл чок чорунуң күрүне инспекциязы-биле катай транспорт башкарылганын шылгалдалар дугайында

чугаалаштывыс. Шылгалдаларны дужаарының ээлчег-оочуру дүрген шимчээри-биле шылгакчыларның санын көвүдедир чадавас бис. Доскуулчуларның санын көвүдедир болуп Иштики херектер яамызы-биле дугуруштувус. Кадрлар чедишпейн турарының ужуң орук-доскуул албанының катап тургустунган черлери кол нуруузунда ээн. Тываның иштики херектер сайыды С.Н. Кондрашов кадрлар айтырыын божуу-дүрген шийтпирлээри-биле күже-нишкиннерни үндүрүп турар дээрзин билдир мен.

Биске башкарылганың культуразы тоң чугула. Ону орук шимчээшкининиң киржикчиге бүрүзү медресе билген турар ужурлуг. Пятница, суббота-ларда, оон туржук ажыл хүннеринде куда-дой, байыр-найыр эрттирген банкет залдарының чанында “өрттеп” каан автомобильдерниң хөйүн. Амыдыралдан алырга, куда-дой соонда, хөлге-чычааннарның ээлериң чамдыызы эзирик руль артынга олурупкан болур. Дөргүл-төрелин болгаш өңүктөрин бажың-балгандыга чедирер дээш мын-

дыг аажылап чүнүң-биле төнүп болурул, байыр-найыр хай-халап-биле доозулза канчаарыл? Ат-сурагыл хөй-ниитижилерни, билдингир блогерлерни, бо чидиг

айтырыгга тоомчалыг кижиге бүрүзүн ооң шийтпирлээшкиниге киржиринче, санал-оналын бээринче кыйгырдым”.

/ А. ХЕРТЕК белеткээн.



Тыва 85 регионнун мурнуку одуруунда

2023 чылда Тывада ипотека алыры 2,5 катап көвүдээн. «РИА Новостиниң» ипотека рыногунда шинчилелиниң түңнелдеринден алырга, эрткен чылдың 12 айында республиканың экономиктиг активчи муң чурттакчызының 45-и ипотеканы долдурган. Чуртта ортумак көргүзүгден 2,2 катап хөй, а ажылдап турар муң чурттакчыга онааштыр ипотека хөгжүдөр рейтингиде эң сөөлгү черде, 2,4 кижжи чээли алган Ингушетиядан 18 катап хөй.

Тыва ипотека чээлинин өстүргени-биле бүгү Россияда мурнуку черде турарын демдеглезе чогуур. Республика 2 чыл бурунгаар ипотека рейтингинге 71 дугаар черге турган. 2022 чылда дораан-на 23-кү черге көдүрүлгөн. Бо удаада эң мурнуку одуругну ээлээн. Тыва акша-шалыңы улуг болгаш чээли алырынга таарымчалыг улуг нефть-газ регионнары – Тюмень облазы, Ямал-Ненец болгаш Ханты-Манси автономнуг округтарын артында каггаш, ажа берген. Чижээ, Ямал-Ненец автономнуг округта чуртта ортумак шалыңдан хөй акшалыг ажылда чурттакчыларның үлүү 75 хуу хире. Оларның чартык кезиниң айда шалыңы ортумак россияжи шалыңдан ийи катап хөй. РФ-те ортумак шалыңдан хөй акша шалыңыг ажылдакчыларның Тывада үлүү 25,9 хуу, азы ийи ортумак шалыңныг кижилер чүгле дөрттүн бирээзи, азы 5,2 хуу болуп турар. Тыва ипотека чээлинин чыңгыс операторун бир дугаар ажылдап эгелээн черлер санынче кирип, республиканың эрге-чагыргазы «ДОМ.РФ» күрүне компаниязы-биле идеп-кейлиг ажылдап эгелээрге,

регионда ипотека рыногунда кончук дүрген өзүлдө болганын эксперттер тайылбырлаан. Республика Баштыңы Владислав Ховалыг чээшкин алыкчыларынга чуртталга чээлинин чедингирин чедип ап шыдаан. Кады ажылдажылганың баштайгы чылында-ла, республикада 7,99 ортумак хууга ниитизи-биле 12 млрд 326 млн рубль акшага 4177 чээлини алган. Ооң-биле чергелештир чээли бээриниң чиигелделиг болгаш өг-бүле тускай программалары ажылдаан, оларның ортумак ставказы 5,91 хууга дең. 2022 чылда ону 220 кижжи ажылгаан. Ипотекага хереглел өзүп турар. Тываның Саң-хөө яамызының сан-чурагайы-биле алырга, 2023 чылдың январь-майда 2,6 муң кижжи ипотеканы алган, эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге 2,5 катап хөй. Чээлиниң ниити хемчээли 9 млрд рубль ашкан. 5 ай дургузунда чиигелделиг программалар-биле чээли алыкчыларынның саны 367 кижжи чедип, 2022 чылга деңнээрге, бүдүн чартык катап хөй болган. 3 хуудан ашпас ставкалыг көдээ ипотека алыкчылары регионнун ипотека рыногун



хөгжүдеринге база үлүг-хуузу кириштирген. Россельхозбанкның Тывада салбырының медеглээни-биле, чүгле бо чартык чылда республикада ол программаны 5 муң ажыг өг-бүле ажылгаан. Оон аңгыда Тывада IT-адырының ажылдакчыларына чиигелделиг ипотека ажылдап турар. Ооң мурнунда чылдарга деңнээрге, чаш уругларның төрүттүнери элээн батса-даа, ортумак россияжи деңнелден 2 ажыг катап хөй болгаш, ол ипотека алырынга улуг салдарлыг. Ие (өг-бүле) капиталының төлевири чурттакчыларга ипотека программасынга киржир арганы берип турар. Хөй ажы-төлдүг 3 муң ажыг өг-бүле ол арганы ажылгаан. Тываның Баштыңы Владислав Ховалыгның ДОМ.РФ-тиң чингине директору Виталий Мутко-биле 6 млн чедир рубль түңгө 2 хуу ставкалыг чуртталга чээлинин чээли программаны эгелээр дугайында чоокта чаа дугуржулгазы – республикага ипотека хөгжүлдезинге чаа базымны бээр ужурулуг. Ыраккы чөөн чүктүң

ышкаш программа чүгле 2024 чылдың июль 1-ге чедир ажылдаар. Программага киржирде чүгле ийи чүүлден аңгыда, кызыгаарлаашкын чок. Республиканың эрге-чагыргазы чээли акшазының кезек үлүүн херек специалистерниң чурттаар чер айтырын шийтпирлээринге курлавырлаар. Оон аңгыда, ийи хуулуг ипотеканы Тывада дыка дүрген туттунуп турар бирги чуртталга рыногундан – сөөлгү 3 чылда тудар 5 муң ажыг чаа квартиралардан шилип алырынче угландыраар. Россияның Президентизи Владимир Путин биле Чазак Даргазы Михаил Мишустин Тывага чиигелделиг ипотеканы ыраккы чөөн чүк моделин ажылгаар дээн Владислав Ховалыгның саналын деткээн. 2023 чылда республика 800 хире чээли бээр ол программага федералдыг бюджеттен 250 млн рубльди алыр. 2024 чылда эрге-чагырга 550 ипотеканы бээр.

/ ТР-ниң Чазаның парлалга албаны.



Вавилин
ээтпээнде

электри айтыры

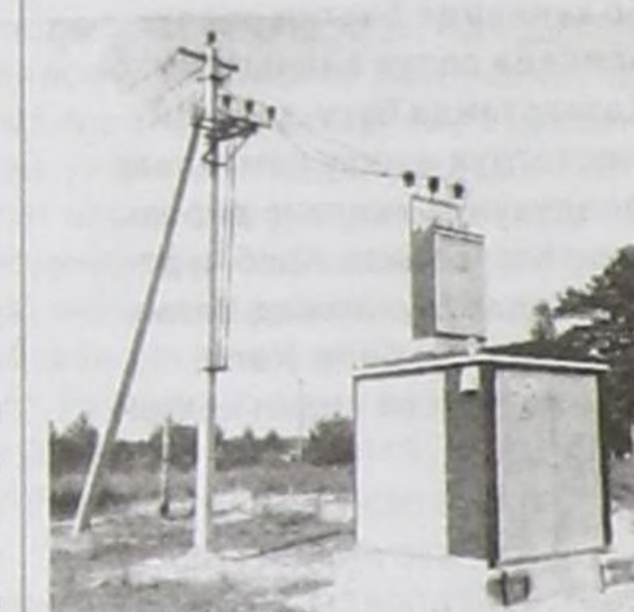
Вавилин ээтпээнде «Солнечная поляна» деп девискээрниң чурттакчыларын электри айтыры хөй чылдарда дүвүредип келген. Олар эвээш эвес үениң дургузунда электри чыры чок, караңгы черде чурттап турарлар. Электри чыры чок-даа болза, чуртталга бажыңнары хөйү-биле немежип турарын шупту билер бис.

ТР-ниң Баштыңы Владислав Ховалыгның регионнун чурттакчылары-биле дорт ужуражылгазының үезинде шак бо берге айтырыгны чон көдүргөн. Ынчан регионнун удуртукчузу ТР-ниң Одалга болгаш энергетика яамызынга база ук адырны харыылаар өске-даа удуртукчуларга «Солнечная поляна» девискээринче электри шугумун кирир аргаларын өөренип көөр даалганы берген турган. Тыва Чазактың «Россети Сибирь» бүдүрүлгө чери-биле сырый ажылдажылганың түңнелинде, ук девискээрже электри шугумун кирирген. Амгы үеде «Солнечная поляна» девискээриниң чурттакчылары чурттап оран оран-савазынче электри шугумун кирир болур апарган. Кажан, каяа чагыг кирир дугайында ТР-ниң одалга болгаш энергетика сайыды Эдуард Куулар тайылбырлаан:

– «Солнечная поляна» девискээринче ниити электри шугумун кирипкен. Бажың элери «Тываэнерго» азы «Россети Сибирь» чагыг киригеш, боттарының бажыңнарынче электри шугумун билдиришкен бижээш, кандыг-даа шартаразын чокка кирир ап болур. Бажыңче электри шугуму кожарга ниити чарыгдал 50 муң хире рубль.

Вавилин ээтпээнде бо девискээрже электри шугуму кириринге 70 муң сая рубль чарыгдалды үндүргөн.

/ Бистиң корр..



«Самолет плюс» чонну хүлээп эгелээн

Август 28-те Кызыл хоорайда Туристер бажыңына чиигелделиг ипотекага хамаарышкан хемчег болган. Хемчегниң эрткиричилери «Самолет плюс» деп оран-сава садып-саарына дузалажыр федералдыг агентилелдин Тывада салбыры. «Самолет плюс» федералдыг агентилелдин Тывада салбырының удуртукчузу Аян Серен-Доржу болгаш чаа бажыңнар тудуп турар компанияларның база банкыларның төлээлери хемчегге келгеш, чоннун сонуургаан айтырыгларынга шын үндезиниң харыыларны берген.

«Самолет плюс» агентилелдин консультантызы Синчит Ооржактың медеглээни-биле алырга, чаа тудуп турар бажыңнардан ипотека-биле квартира алырда, баш удур чагыг кирир. Чиигелделиг ипотека программасы-биле бажың садып алырда, бир болза «Самолет плюс» агентилел-биле азы тудугжу компанияның боду-биле харылзашкаш, консультацияны ап болур. Тывада «Трансстрой» болгаш «Регионстрой» деп ийи тудуг компаниялары бар. «Трансстрой» компания найысылалда «Мөңгүн» микрорайонну, а «Взлетная»

микрорайонну «Регионстрой» компаниязы бо хүннерде тудуп турар. Тудуг компанияларының кайызының-даа чиигелделиг ипотека, садып-саарылга дугайында тайылбыр ажылы чорудар консультантылары бар. Баш удур чагыг кирир квартираны ийи неделя дургузунда сатпас. Ол үениң дургузунда банкыга барып садып-саарылга керээзин чарган турар ужурулуг. Ипотека эрте берген соонда, дараазында айдан эгелеп ай санында график езугаар ипотеканы төлөп эгелээр. Амдыызында Тывада үш банк чиигелделиг ипотека



/ Консультант Синчит Ооржак.

программасы-биле ажылдаар чөпшээрелди берген. Ол дээр-ге Россельхозбанк, Сбербанк, Росбанк-тыр. Бажың тудар ипотека программасы чүгле чер

бажыңнарга хамааржыр. Ол 2 хуулуг чиигелделиг ипотекага кандыг-даа хамаарылга чок, аңгы программа болуп турар. Чаа туттунган бажыңнардан квартираларны чиигелделиг ипотека-биле алыр программа 2023 чылдың сентябрь төнчүзүндөн ажылдап эгелээр. Чиигелделиг ипотека алырын планнап турар хамаатыларның кичээнгейинге «Самолет плюс» деп федералдыг агентилел ажиттырган. «Самолет плюсту» таварыштыр ипотека-биле бажың садып ап тургаш, агентилелге акша төлөвөс. Чиигелделиг ипотекага хамаарышкан айтырыгларны Кызыл хоорайның Кочетов кудумчузунун 34 А (офис 405) адрессте «Самолет плюс» агентилелинге баргаш, билип ап болур. Агентилелдин офиси хүннүң-не 10.00 шактан кежээкиниң 20.00 шакка чедир хүлээп алыр.

/ Айдың ондар.

Кывар-чаар материалдар өртээн өйлөп таарыштырар хемчеглер



Тыва Республиканың Чазак Даргазының оралакчызының албан-хүлээлгезин күүседип турар Олег Лукин кывар-чаар материалдарның регион рыногунда байдалын сайгарган ажилчын хуралды эрттирген. Тываның одалга болгаш энергетика сайыды, ТР-ниң тарифтер талазы-биле албанның удуртукчулары, сонуургалдыг өске-даа ведомстволарның база тус черде ийи автозаправка станцияларының төлээлери хуралга киришкен.

Республиканың Баштыңы Владислав Ховалыг бодунуң чаа оралакчызының удуртканы ТР-ниң Чазанда тургустунган тускай

комиссияга одаар чүүл рыногунда байдалды шиитпирлээр чугула хемчеглерни ажилдап кылыр даалганы бергенин сагындыраал.

Сөөлгү айларда Сибирь федералдыг округтуң шупту регионнарында кывар-чаар чүүлдүң өртээ өзүп, а чурттуң мурнуу чүгүнде ооң чедишпейн турары демдеглеттинген. Тывада курлавыр чедер-даа болза, бистиң регион аңгы-аңгы марканың одаар чүүлүнде өртөктер өскениниң талазы-биле лидерлер санынче кирген.

4–5 чыл болгаш-ла өртөктер өзүп, автозаправкарларга өртөктер өскерлип, тодаргай үе иштинде ылгал деңгезип, оон доктаай бээрин эксперттер чугаалаан. Бо удаада өртөк хенертен өскен. АЗС-тиг сайгарлыкчыларывыстың бензин садып ап турары улуг хандырыкчылары өртөктерни өстүргенинден, үүрмектеп садар өртөк улгаткан. Сибирь-ниң нефть болбаазырадыр улуг заводтарында септелге ажилдары, чуртта экономиктиг берге байдал, даштыкы болгаш иштики инфляция дээн ышкаш элээн каш экономиктиг чылдагааннарның түңнели, Тываже эккеп турар кывар-чаар чүүлге инфляция хуузундан ажа берген амгы өртөк өзүшкүнүн болдурган деп, эксперттер демдеглээн. Оон аңгыда дүжүт ажаалдазы эгелээрге, дизельдиг кы-

вар-чаар чүүлге хереглел улгатканы, салдарны чедирген.

– Өртөктерде байдалды тайылбырлаар дээш хайгаарап турарывыс ажил-агый субъектилеринче айтырылганы чоруткан бис – деп, Монополияга удур албанның Тывада эргелелиниң удуртукчузу Феликс Хаджиев чугаалаан. – Медээлерден алырга, Хакасия биле Красноярск крайда бактааттыг улуг хандырыкчыларда өртөктер өскен. Ол хандырыкчыларже КЧМ өртөктерин кандыг үндезинге өстүргенин тайылбырлаар дилегни чоруткан. Амдыызында кожа регионнарның каш бүдүрүлгези харызын берген, оон алырга мөөңөп садар рынокта өртөктер өскени бадыткаттыг.

Бир эвес регион Хакасия ышкаш нефть продуктулары шыгжаар чогуур инфраструктуралыг – кывар-чаар чүүлдүң стратегтиг курлавыры бар турган болза, кывар-чаар чүүлге хенертен өртөктер өзүлдэзин болдурбайн барып болур турган деп, эксперттер санаан.

Тываның Баштыңы Владислав Ховалыг ийи чыл бурунгаар-ла республикага нефть шыгжамырын тудар айтырыгны көдүрүп турганын одалга

болгаш энергетика сайыды сагындырган. ТР-ниң Чазак Даргазының албан-хүлээлгезин күүседип турар Олег Лукин ол айтырыгны эки өөренип көөр даалганы республиканың одалга сайыдынга дааскан.

Монополияга удур албанның хыналдалары-биле чергелештир, республиканың Тарифтер албаны регионалдыг заправкарларда өртөктерге мониторингини доктаамал чорудуп турар. Контроль-хыналда органының төлээлери Тывада КЧМ рыногунда монополистер чогуундан чижилге барын бадыткаан.

Тус чер специалистери медээлерни чыып, оларны анализтеп турар. Автозаправкарлар ээлери аразында дугурушкаш өртөктерни өстүргени илереп кээр болза, оларга хамаарыштыр чогуур хемчеглер алдынарын сагындырган. Оралакчы дарга О.Лукин республика чурттакчыларының сонуургалдарын камгалаар дээштиг хемчеглерни ажилдап кылырынга ажыктыг чаа информацияны алыр дээш, өске регионнарда байдалды база анализтээр даалганы тарифтер албанынга берген.

/ ТР-ниң Чазаның парлалга албаны.

| кижил болгаш бойдус |

Россия чергелиг ховар болушкун Тывага болган



Бо хүннерде бистиң республикада солун аалчылар, Казахстанда Бүгү-делегейниң тогдук кушту камгалаар фондузунуң чиңгине директору Каттышкан Араб чурттарындан Мухаммед Салих аль Бейдани биле Халифа Аль Райсси чедип келген.

Олар "Убса-Нур ыйгылаажы" күрүнениң бойдус камгалалдыг чериниң

удуртукчузу Диинмей Балбан-оол болгаш өске-даа специалистер-биле кады тогдук кушту оолдары – 48 тогдукту дээрже ужуруп салган. Ол куштарны Казахстанда "Шейх Халифтиң тогдук өстүрер төвүнге" өстүрген болуп турар. Олар ам Тываның Эрзин талазында бойдус камгалалдыг девискээриниң черлик бойдузунда хостуг ужуруп турарлар.

Бүгү-делегейниң тогдук кушту камгалаар фондузу ук кушту санын көвүдөдир болгаш ону камгалаар талазы-биле делегейде мурнуку одуругда турар. Бо кушту кадагалап, камгалаар талазы-биле программага деткимчени Абу-Даби Чазаа берип турар. Амгы үеде делегейде чүгле дөрт чуртта тогдук тудуп азыраар черлер бар: Марокко, Казахстанда база ийизи Абу-Дабиде.

Араб чурттарындан келген аалчыларның Тывага келген чылдагааны, Тыва Республика бо куштарның

эң-не соңгу талада чурттап турар девискээринге хамааржып турар. Тогдук деп куш Делегейниң бойдус камгалалының эвилелиниң Кызыл дептеринче кирген ховар куштарның бирээзи. Эртем-шинчилел ажилдарының көргүзүлгери-биле, Тывага ол куштарны 2005 чылда көргөн. Олар Тываның делгемнеринде чурттап, өзүп турар болган. Тыва ады – челер-тогдук дээр.

Ол ышкаш Россия ховар куштарны өстүрери-биле шак мынчалдыр черлик бойдусче салып турар чөөн чүк чуртта-

рының санынга 15 дугаары кылдыр киргени бо.

Каттышкан Араб чурттарындан келген эртемден аалчы Мухаммед Салих аль Бейдани бо ховар куштарның ужурушкунунуң узун оруунуң дугайында барымдаалыг фильмин тырттырып турар. «Бо мээң бүгү назынымда кылып чоруур ажилым-дыр. Ховар дээн бо чараш куштарны камгалап-кадагалаар даалганы меңээ Эмиряттарның бирги президентизи, хүндүлүг Заид ибн Султан ибн Халифа Аль Нахайян берген. Ынчангаш бис элээн үр үе дургузунда бо ажилды чорудуп турар бис» – деп, эртемден чугаалаан.

/ К. МОНГУШ белеткээн.



ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ АЙТЫШКЫНЫ

Тыва Республиканың девискээринге 2023 чылда мал чеминиң
белеткелиниң талазы-биле айны чарлаарының дугайында

2023 чылдың август 18

№495-р

Кызыл хоорай

Кышкы үеде чугула херек мал чеминиң хандыртынып, белеткээр мал чеминиң хемчээлин көвүдөдир дээш, көдээ ажил-агый барааннарының бүдүрүкчүлөрүн идепкейжидер база Тыва Республиканың муниципалдыг районнарына идиг бээр сорулгалар-биле:

1. 2023 чылдың август 1-ден тура сентябрь 15-ке чедир Тыва Республиканың девискээринге мал чеминиң белеткелиниң талазы-биле айны чарлаар.

2. Коштунган чүүлдерни бадылаар: Муниципалдыг тургузугларның девискээринге мал чеминиң белеткелиниң планын;

Муниципалдыг тургузугларның чаргыралары мал чеминиң белеткелиниң дугайында оперативтиг медээлерни Тыва Республиканың Көдээ ажил-агый болгаш аъш-чем барааннарының яамызына неделяда ийи катап – вторник биле пятницада – бээриниң үлегер-майыын;

2023 чылда муниципалитеттин болгаш республиканың мал чеминиң курлавырын белеткээриниң планын;

Тыва Республиканың девискээринге 2023 чылда мал чеминиң белеткелиниң талазы-биле айны эрттирериниң дугайында дүрүмнү;

Тыва Республиканың девискээринге 2023 чылда мал чеминиң белеткелиниң айында тиелекчилерни илередип тодарадырының талазы-биле республиканың мөөрей комиссиязының составын;

3. Мал чемин белеткээр кампанияның ажил-чорудулгазының дугайында штаб хуралын Тыва Республиканың Көдээ ажил-агый болгаш аъш-чем барааннарының яамызы неделя санында организаастаар.

4. Муниципалдыг тургузугларның чаргыраларына сүмелээр:

- көдээ сумуларның ажилдаар күш-шыдалдыг шупту улузун мөөңнээр;
- мал чемин бедик бүдүрүкчүлүг-биле белеткээринге машина-техниканы бүрүн күчүзү-биле ажыглаар;

- сиген-ширбиилди белеткээрге, оон дүрүглери кылырда, ону шыгжаарда, сүүзүннүг холуксааларны болгаш пленка шывыгларны ажыглавышаан, технологияларны шыңгы сагыыр;

- муниципалитеттин девискээринде мал чемин Тыва Республиканың Көдээ ажил-агый болгаш аъш-чем барааннарының яамызының дужаалына даянып, чарыгдаар.

5. Мал чемин белеткеп, шыгжап турда, оон шынарын шыңгы хынаарын муниципалдыг районнарының көдээ ажил-агый эргелелиниң харысалгалыг специалистеринге болгаш ажил-агыйларның ажилдакчыларына сүмелээр.

6. Ук айтышкынны «Тувинская правда» биле «Шын» солуннарга парлаар, «Интернет» информация-телекоммуникация четкизинде Тыва Республиканың Көдээ ажил-агый болгаш аъш-чем

барааннарының яамызының албан ёзунун сайтызынга чарлап салыр.

7. Ук айтышкынның күүселдезин

Тыва Республиканың Көдээ ажил-агый болгаш аъш-чем барааннарының яамызы хынаар.

Тыва Республиканың Баштыңы В.Ховалыг.
ТР-ниң Чазаның 2023 чылдың август 18-те үнген
№ 495-р Айтышкыны-биле бадылаан.

Муниципалдыг тургузугларның девискээринге
мал чеминиң белеткелиниң ПЛАНЫ

№	Муниципалдыг районнуң ады	Мал чемин белеткээр планы, тонна		
		сиген	силос	сенаж/дүрүг
	Бай-Тайга кожуун	18343		
	Барыын-Хемчик кожуун	25381		
	Чөөн-Хемчик кожуун	25545		
	Каа-Хем кожуун	10142		
	Кызыл кожуун	23247		
	Мөңгүн-Тайга кожуун	1386,8		
	Өвүр кожуун	17 860		
	Бии-Хем кожуун	15078		
	Сүт-Хөл кожуун	19 172		
	Таңды кожуун	20 166		1150
	Тере-Хөл кожуун	5 027		
	Тес-Хем кожуун	12 460		
	Тожу кожуун	6 885		
	Улуг-Хем кожуун	17 158		
	Чаа-Хөл кожуун	5 817		90,0
	Чеди-Хөл кожуун	8084		
	Эрзин кожуун	13 889		
	Тыва Республикада шуптузу	245 641	0	1 240

ТР-ниң Чазаның 2023 чылдың август 18-те үнген
№ 495-р Айтышкыны-биле бадылаан

2023 чылда муниципалитеттин болгаш республиканың мал чеминиң курлавырын белеткээр ПЛАНЫ

№	Муниципалдыг районнуң ады	Муниципалитеттин курлавыры (районнуң хөреңгизи-биле)		Республиканың курлавыры (республика бюджетиниң хөреңгизи-биле)		Республиканың курлавыры (күрүне деткимчезин алыр черлерге)		Шупту	
		дүрүг (350 кил)	тонна	дүрүг (350 кил)	тонна	дүрүг (350 кил)	тонна	дүрүг (350 кил)	тонна
1	Бай-Тайга кожуун	150	52,5			0	0	150	52,5
2	Барыын-Хемчик кожуун	200	70,0			0	0	200	70,0
3	Чөөн-Хемчик кожуун	200	70,0	350	123	229	80	779	272,5
4	Каа-Хем кожуун	460	161,5			143	50	603	211,0
5	Кызыл кожуун	300	105,0			229	80	529	185,0
6	Мөңгүн-Тайга кожуун	50	17,5			0	0	50	17,5
7	Өвүр кожуун	300	105,0			29	10	329	115,0
8	Бии-Хем кожуун	200	70,0	300	105	243	85	743	260,0
9	Сүт-Хөл кожуун	150	52,5			0	0	150	52,5
10	Таңды кожуун	500	175,0	5000	1750	286	100	5786	2025,0
11	Тере-Хөл кожуун	50	17,5					50	17,5
12	Тес-Хем кожуун	150	52,5			57	20	207	72,5
13	Тожу кожуун	50	17,5			0	0	50	17,5
14	Улуг-Хем кожуун	200	70,0	350	123	429	150	979	342,5
15	Чаа-Хөл кожуун	150	52,5			200	70	350	122,5
16	Чеди-Хөл кожуун	150	52,5			186	65	336	117,5
17	Эрзин кожуун	150	52,5			0	0	150	52,5
	Тыва Республикада шупту	3 410	1 194	6 000	2 101	2 029	710	11 439	4003,5

ТР-ниң Чазаның 2023 чылдың август 18-те үнген
№ 495-р Айтышкыны-биле бадылаан

Тыва Республиканың девискээринге 2023 чылда мал чеминиң белеткээр
талазы-биле айны эрттирериниң дугайында ДҮРҮМҮ

1 Ниити дүрүмнери

1.1. Ук дүрүмде Тыва Республиканың девискээринге 2023 чылда мал чеминиң белеткээр талазы-биле айны эрттирериниң база оон тиелекчилерин илередир негелделериниң чурумун тодарадып бижээр.

1.2. Тыва Республиканың девискээринге 2023 чылда мал чеминиң белеткээр талазы-биле айны чарлааны дээрге муниципалитеттерниң мал чемини белеткээр кампанияга шудургу киржиринге идиг бээриниң бир хевири-дир.

1.3. «2023 чылда мал чемин белеткээриниң талазы-биле тергип эки муниципалдыг район» деп номинация тыпсыры-биле бо айны эрттирер турар.

1.4. Бо айга Тыва Республиканың муниципалдыг районнары киржир.

1.5. Айны чарлаарының сорулгазы дээрге мал чемин белеткээр кампанияны организаастаарына болгаш ону шынарлыг эрттиреринге идиг бээр, хол-биле сиген кезишкенин суртаалдаары.

1.6. Айны сорулгалыг кылыр ажил-херээ – муниципалдыг тургузугларның идепкейлиг ажилдаарына чылдаганын тургузуп, мал чемин белеткээр кампания-же аңгы-аңгы организацияларны болгаш хамаатыларны хаара тудары.

1.7. 2023 чылдың август 1-ден тура сентябрь 15-ке чедир мал чеминиң белеткелиниң талазы-биле айны чарлаар.

2. Айны эрттирериниң чуруму

2.1. Тыва Республиканың девискээринге 2023 чылда мал чеминиң белеткелиниң айында тиелекчилерни тодарадырының талазы-биле республиканың мөөрей комиссиязының составын (улаштыр – мөөрей комиссиязы) Тыва Республиканың Чазаның Айтышкыны-биле бадылаар:

2.2. мөөрей комиссиязы:

Ук дүрүмнүн 1 дугаар капсырылганында үлегер-майык ёзугаар билдиришкinnerни 2023 чылдың август 10-га чедир хүлээп алыр. Ук документилерни Тыва Республиканың Көдээ ажил-агый болгаш аъш-чем барааннарының яамызы хүлээп алыр;

Ук дүрүмнүн 2 дугаар капсырылганы ёзугаар белеткээр мал чеминиң хемчээлин (улаштыр – мөөрей материалдарын) тодарадыры-биле 2023 чылдың сентябрь 18-ке чедир муниципалдыг

районнарже үнүүшкүн кылыр.

Мөөрей материалдарында кириген медээлерни ол черинге барып четкеш, хынаар;

Тыва Республиканың девискээринге 2023 чылда мал чеминиң белеткелиниң талазы-биле айны тиелекчилерин ук дүрүмнүн 3-кү кезээнде доктааткан негелделерге даянып, 2023 чылдың сентябрь 25-ке чедир тодарадыр.

Мөөрей комиссиязының шиитпирин мөөрей комиссиязының хуралына хөй үн алган бадылаашкын-биле хүлээп алыр. Мөөрей комиссиязының кежигүннериниң хөй кезии олурүшкан болза, мөөрей комиссиязының хуралын бүрүн эргелиг эрткен деп санаар. Холун көдүрүп бадылаан үннерниң саны деңгежи бээр болза, мөөрей комиссиязының даргазының бадылаан

(Уланчызы 6-гы арында)

(Төнчүзү. Эгези 5-ки арында)

үнү-биле шиитпирлээр. Айның түннелдерин үндүргениниң дугайында протоколга мөөрей комиссиязының шиитпирин бижээш, мөөрей комиссиязының кежигүннери адын салган соонда, шиитпирин хүлээп алган ай-хүнүнден турар бир ажил хүнүнүн дургузунда Тыва Республиканың Көдээ ажил-агый болгаш аш-чем барааннарының яамызынга бээр.

2.3. Тыва Республиканың Көдээ ажил-агый болгаш аш-чем барааннарының яамызы мөөрей комиссиязының протоколунга даянып, айның тиелекчизин бадылаанының дугайында чогуур актыны үш ажил хүнүнүн дургузунда хүлээп алгаш, айның түннелдерин Тыва Республиканың Көдээ ажил-агый болгаш аш-чем барааннарының яамызының албан ёзуунун сайтызынга ону хүлээп алган хүнүнден тура үш ажил хүнүнден орайтатпайн, чарлап салыр.

3. Айның тиелекчилерин тодарадырының негелделери

3.1. Айның киржикчилеринин аразындан айның тиелекчилерин илередип тодарадырының негелделери дээр:

1) Мал чеминиң белеткээр эң-не хөй хемчээли;

2) Көдээ сумуларның мал чеминиң курлавыр фондузунга мал чеминиң белеткээр хемчээли;

3) Сумунун девискээринде чурттап турар «Аныяк өг-бүлөгө – кыштаг» болгаш «Инек – чегерикчи малым» губернатор төлөвилелиниң киржикчилеринин мал чеминиң белеткээр хемчээли;

4) Мал чеминиң белеткелинге хаара туткан ажил чок хамаатыларның саны,

ону чарып алган керээлериниң санындан бадыткаар;

5) Хол-биле сизген кезер улустун, ооң иштинде көдээ черниң аныяктарының аразындан саны;

6) Механизастыг ажаалда бригадаларын, хол-биле сизген кезер улустун мобильдиг бригадаларын болгаш ниити чурттакчыларны хаара тутпушаан, мал чеми белеткээр кампанияны суртаалдаарынче угланган мөөрейлерни муниципалдыг деңгелге эрттиргени;

3.2. Айның тиелекчилерин тодарадырының ук Дүрүмнүн 3.1 пунктузунда айыткан негелделериниң көргүзүлгелерин болза, Дүрүмнүн 2 дугаар капсырылганында үлөгер-майык ёзугаар акт-биле бадыткааш, айның сөөлгү хүнүнде мөөрей комиссиязының дараазында электроннуг адресстеринче чорудар:

Mcx_priem@rtvva.ru Тыва Республиканың Көдээ ажил-агый болгаш аш-чем барааннарының яамызының хүлээр өрээли;

Rastenievodstvo17@mail.ru – Тыва Республиканың Көдээ ажил-агый болгаш аш-чем барааннарының яамызының үнүш өстүрериниң болгаш механизация килдизи.

3.3. Мөөрейниң тиелекчизин тодарадырда, мөөрейниң материалдарын ажыглаар, мөөрейниң киржикчилеринге салган баллдарының санын барымдаалаар.

Мөөрейниң комиссиязы айның киржикчилерин беш баллдыг хемчег-биле үнелээр. Мал чеминиң белеткелиниң үезинде айның киржикчилериниң депшигелиг технологияларны ажыглааны дээр, 3 балл немээр.

3.4. Айның тиелекчизин тодарадырда, эң-не хөй санныг балл алганын барымдаа-

лаар. Ук Дүрүмнүн 3 дугаар капсырылганында үлөгер-майык ёзугаар көргүзүлгелерни санап тургаш, айның киржикчилериниң аразындан тиелекчилерни тодарадыр.

4. Шаңнал фондузу

4.1. Айның шаңнал фондузун Тыва Республиканың Көдээ ажил-агый болгаш аш-чем барааннарының яамызы тургузар.

4.2. Айның түннелдери-биле «2023 чылда мал чемин белеткээриниң талазы-биле тергип эки муниципалдыг

район» деп номинацияны Тыва Республиканың чаңгыс муниципалдыг районунга тыпсыр, көдээ ажил-агыйының дараазында тракторга кожар бөлүк техниктиг херекселдерин бээр:

сигенни пресстеп дүргетээр техника, сизген кезер дээрбек-шалгы, кескен сизген аайлаар хүртү-дырааш.

4.3. Шаңналдыг чер алган муниципалдыг тургузулганың дугайында медээни массалыг информация чепсектеринге чырыдып парлаар.

ТР-ниң Чазааның 2023 чылдың август 18-те үнген № 495-р Айтышкыны-биле бадылаан.

Тыва Республиканың девискээринге 2023 чылда мал чеминиң белеткелиниң талазы-биле айның тиелекчилерин тодарадыр республика мөөрейиниң комиссиязының составы:

Монгуш А.К. – Тыва Республиканың Чазааның Даргазының оралакчызы, комиссияның даргазы;
Ховалыг А.-М.А. – Тыва Республиканың көдээ ажил-агыйының сайыды, оралакчы даргазы;

Тюлюш Э.Э. – Тыва Республиканың Көдээ ажил-агый болгаш аш-чем барааннарының яамызының үнүш өстүрериниң болгаш механизация килдизиниң даргазы, секретары;

Белек А.К. – «Тываның» Күрүнениң агрохимиктиг албанының станциязы» Федералдыг күрүне бюджеттиг албан чериниң удуртукчузу (чөпшээржилге-биле);

Белобородов В.А. – «Сибирьниң суг мелиорация ажил-агыйының эргелели» Федералдыг күрүне бюджеттиг албан чериниң Тываның салбырының директору (чөпшээржилге-биле);

Куулар Г.В. – «Россияның көдээ ажил-агыйының төвү» Федералдыг күрүне бюджеттиг албан чериниң Тыва Республикада салбырының удуртукчузу (чөпшээржилге-биле);

Куулар У.В. – Тыва Республиканың Көдээ ажил-агый болгаш аш-чем барааннарының яамызының мал ажил болгаш уксаажыдылга килдизиниң даргазы;

Монгуш А.Х. – Тыва Республиканың Көдээ ажил-агый болгаш аш-чем барааннарының яамызының чанында Хоочуннар чөвүлелиниң даргазы (чөпшээржилге-биле);

Ооржак Р.Д. – Тыва Республиканың көдээ ажил-агыйының оралакчы сайыды,

Очур-оол А.В. – Тыва Республиканың Көдээ ажил-агый болгаш аш-чем барааннарының яамызының техниктиг хайгаарал талазы-биле килдис даргазы.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ БАШТЫҢЫНЫҢ ЧАРЛЫКТАРЫ

Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле шаңнаарының дугайында

Хөй чылдар иштинде ак сеткилдиг ажил-албаны болгаш албан-дужаал хүлээлгезин чедишкенин күүсеткени дээр Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле

Россия Федерациязының Истелге комитетиниң Тыва Республикада истелге эргелелиниң хыналда-истелге килдизиниң удуртукчунун оралакчызы, юстицияның полковниги Камилла Антоновна СААЯНЫ шаңнаар.

Тыва Республиканың Баштыңы В. Ховалыг.

Кызыл
2023 чылдың июль 21
№236

Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле шаңнаарының дугайында

Хөй чылдар иштинде ак сеткилдиг күш-ажылы болгаш албан хүлээлгезин үлгерли-биле күүсеткени дээр Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле

Россия Федерациязының Национал гвардия шериглериниң федералдыг албанының Тыва Республикада эргелелиниң «Эзир» дүрген хемчег алыр тускай отрядының тускай операция эрттирериниң планнашкыны болгаш кады ажалдажылгазының салбырының даргазын, полицияның подполковниги Орлан Маадыр-оолович СААЯНЫ,

Хөй чылдар иштинде ак сеткилдиг ажилы дээр Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле

«Правозащитник» адвокаттар коллегиязы коммерциялыг звес организаци-яның болчукчузу Ольга Владимировна Артемьеваны,

Профессионал хүлээлгелерин ак сеткилдиг күүсеткени дээр Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле

Тыва Республиканың Нотариалдыг палатазының Чеди-Хөл кожуунда (районда) нотариалдыг округта хуу практика эрттирип турар нотариузу Наталья Анатольевна КУЛАРНЫ,

Көдээ ажил-агый адырында хөй чылдар иштинде ак сеткилдиг ажилы дээр Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле

Чөөн-Хемчик кожуунун Чыраа-Бажы сумузуна хуу дузалал ажил-агыйының баштыңы Владимир Дамдынчапович МОҢГУШТУ,

Хөй чылдар иштинде ак сеткилдиг ажилы дээр Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле

Чээ-Хөл кожуунун Кызыл-Даг суму-зунун чагыргазының оралакчы даргазы Азиата Каадыр-ооловна ДАМБАНЫ,

Орук адырын сайзырадырынга элээн улуг үлүг-хуузу киригени база хөй чылдар иштинде ак сеткилдиг күш-ажылы дээр Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле

«Тыва Республиканың автомобиль оруктарының эргелели» күрүнениң казна албан чериниң чер болгаш өнчү-хөреңги хамаарылгаларының килдис даргазы Сергей Васильевич ПАНОВТУ,

«Автоколонна 17» кызыгаарлаттыг харысалгалыг ниитилелдиң хынакчы механиги Олег Ховалыгович САРЫГ-ООЛДУ,

«Тываның авиация шугумнары» авиакомпаниязы» республиканың казна бүдүрүлгезиниң инженер-авиация албанының кезер болгаш хол-биле дуңзаалаар ажил кылыр электрогазосварщици Валерий Викторович МЕРЗЛЯКОВТУ,

Социал адырны сайзырадырынга элээн улуг үлүг-хуузу киригени база хөй чылдар иштинде ак сеткилдиг ажилы дээр Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле

«Тыва Республиканың Чонну ажилга хаара тудар төвү» күрүнениң казна албан чериниң Чаа-Хөл кожуун талазы-биле девискээр килдизиниң даргазы Марта Дамзыревна МОҢГУШТУ,

Кадык камгалал адырында хөй чылдар иштинде ак сеткилдиг ажилы дээр Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле

«Хан кудар станция» Тыва Республиканың күрүне бюджеттиг кадык камгалал албан чериниң хан болгаш ооң кезектерин, плазмасферазын белеткээр салбырының кезер эмчи сестразы Айлаң Хүрен-Дашовна МОҢГУШТУ,

«Халдавырлыг аарыглар эмнелгези» Тыва Республиканың күрүне бюджеттиг кадык камгалал албан чериниң агаар-дамдызындан келир халдавырлыг аарыглар салбырының аарыг улус хүлээр чериниң эмчи сестразы Алефтина Эник-ооловна ДОРЖУНУ,

«Халдавырлыг аарыглар эмнелгези» Тыва Республиканың күрүне бюджеттиг кадык камгалал албан чериниң ижин-шөйүндүнүн халдавырлыг аарыглар салбырының аарыг улус ажаап-карактаар талазы-биле эмчи сестразы Оксана Сереповна МААДЫНЫ,

«Чөөн-Хемчиктин кожууннар аразында эмчи төвү» Тыва Республиканың күрүне бюджеттиг кадык камгалал албан чериниң поликлиниказының эмчи сестразы Роза Дайгаровна МОҢГУШТУ,

«Республиканың консультация-диагностика төвү» Тыва Республиканың күрүне бюджеттиг кадык камгалал албан чериниң патронаж-терапия салбырының эргелекчизин, терапевт эмчизи Саглаш Станиславовна СЕРЕНОТТУ,

«Тыва Республиканың Перинаталдыг төвү» Тыва Республиканың күрүне бюджеттиг кадык камгалал албан чериниң гинекология салбырының акушер-гинеколог эмчизи Надежда Хуроловна ХОВАЛЫГНЫ,

«Мөңгүн-Тайга кожуунун төп эмнелгези» Тыва Республиканың күрүне бюджеттиг кадык камгалал албан чериниң херээжен улус консультациязының акушери Маргарита Томур-ооловна САЛЧАКТЫ,

«Республиканың консультация-диагностика төвү» Тыва Республиканың

күрүне бюджеттиг кадык камгалал албан чериниң клиника-эксперт ажилының талазы-биле кол эмчиниң оралакчызы Алекмаа Өктег-ооловна ХОВАЛЫГНЫ,

«Республиканың 2 дугаар эмнелгези» Тыва Республиканың күрүне бюджеттиг кадык камгалал албан чериниң санитар-казы Долаана Базыровна ДОНМУТТУ,

«Тыва Республиканың Перинаталдыг төвү» Тыва Республиканың күрүне бюджеттиг кадык камгалал албан чериниң чаа төрүттүнген уругларның 1 дугаар салбырының эргелекчизи Галина Баян-ооловна МОҢГУШТУ,

«Республиканың 1 дугаар эмнелгези» Тыва Республиканың күрүне бюджеттиг кадык камгалал албан чериниң эндоскопия салбырының улуг эмчи сестразы Аяна Анай-ооловна САЛЧАКТЫ,

«Республиканың 1 дугаар эмнелгези» Тыва Республиканың күрүне бюджеттиг кадык камгалал албан чериниң эндоскопия салбырының кезер эмчи сестразы Чойган Аркадьевна ДУПЧУРНУ,

«Мөңгүн-Тайга кожуунун төп эмнелгези» Тыва Республиканың күрүне бюджеттиг кадык камгалал албан чериниң картотеказының эмчи сестразы Валентина Базыр-Сатовна ХЕРТЕКТИ,

Тыва Республиканың кадык камгалалының хоочуну Валентина Дембиреловна КЫЗЫЛДЫ,

Күш-культураны болгаш спорту сайзырадырынга үлүг-хуузу киригени база иштинде ак сеткилдиг күш-ажылы дээр Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле

«Мөңгүн-Тайга кожуунун спорт школы» Тыва Республиканың күрүне бюджеттиг немелде өөредилге албан чериниң спорт болгаш методиктиг ажил талазы-биле директорунун оралакчызы Буян Николаевич МОҢГУШТУ шаңнаар.

Тыва Республиканың Баштыңы В. Ховалыг.

Кызыл
2023 чылдың август 2
№252

Монголга ажыл херек

Бо чайын Кызылда Аныяктар сесерлиинге ыттар делгелгеи болган. Аңаа ээзиниң даалгаларын кончук дүрген болгаш бирден бирээ чокка ыяк күүсеткен ыт Монгол-ла болгай. Ону көргөн улус дыка сонугаан. Ховар-даа, солун-даа мергежилдиг кинолог кыс болгаш ооң ыды Монгол дугайында таныштырып бижириң номчукчуларывыс дилээн.



/ Кызыл хоорай. Алена, Юра Чадамбалар уруглары Жанна, Юлия-биле.

— Кыс улуска таарышпас мергежил-дир деп, ада-иеңер чугаалап турган чадавас. Кинолог болуру чүдөн эгелээн ирги, Юлия?

— Ада-ием мээң шилилгемге удурланмаан. Чүге дээрге олар боттары дириг амытан-нарга ынак болгаш бисти база ынчаар кижизидип өстүргөн. Бичии тургаш, төрүттүнгөн хүнүмде ыт азы аът белекке бээрин дилээр турган мен. Үш харлыг турумда, күзелім бүткен — ыт оглу белекке берген. Ону Чапа деп адап алган бис. Ол бистиң-биле дыка үр чурттаан. Ытка хандыкшыл оон эгелээн деп болур. А кинолог мергежил дугайында 5 класска теледамчыдылгандан көргөш, билип алган мен. Шилилгени кылып тура, кыс кижиге таарышпас мергежил деп каш-даа улустан дыңнаан мен, ийе. Ылаңгыя техникумга өөренип чеде бээримге, кыс кинологтарга ажылга тургустунуп алыры берге болурун база чугаалап турган. Ынчалза-даа кижиге бодунуң күзелинден кажан-даа ойталавас болза эки. Шилилгемге шынчы арткан мен.

— Монгол-биле бир дугаар таныжылга канчаар болганы?

— Техникумга ийи дугаар курстан тура мергежил аайы-биле кичээлдер эгелей бээр. Ынчан кижиге бүрүзү бодунуң ыдын өөредип кириптер. Ада-ием Иркутскунан немец уксаалыг, төрүттүнгөш чаа-ла 1 ай чартык болган овчарка оглу садып берген. Ону Монгол деп адап алган мен. Ол олчаан ам алды дугаар чыл кады бис.

— Ак-Төш, Көстүк, Мухтар-даа эвес, чүге Монгол?

— Мен өске улус-биле дөмейлежир хөңнүм чок болган. Ыдымның дүрзүзү кара, шириини кончук боорга, ынчаар адап алган мен.

— Студент чылдарыңарда ыттыг өөренири берге болду бе?

— Эгезинде, Тыва — Иркутск

— Монголдуң “дооскан мергежили” истеп-тывар дээр-дир. Ол наркотиктер-биле база ажылдап билир бе?

— Монголду наркотиктер талазы-биле ажылдаар кылдыр өөретпээн мен. Өжөгөргөн ынчалдым. Сөөлү барып, ытка хоралыг деп бодаар чордум. Мээң ыдым кезээде бир-ле даалганы күүседиринге ынак, дөстүмөс. Истеп-тывар талазы-биле тергилерин доктаамал катаптап, чоорту даалгаларны нарынчыдып турар бис. Чүге дээрге ыт ол-ла даалгалардан чалгаарай база бээр. Монгол кадарчы ыт эвес



/ Монгол агаарлаашкын үезинде.

аразынга аргыжарда нарын турду. Ытка база бир кижиге өртээ кылдыр билет садып алыр турдум. Чамдык чолаачылар аартыктавай ап алып, а чамдыктары ыттыг дээш, албайн-даа баар.

Кезек када техникумнуң ыттар тудар кажаазын хаапкан. Ынчан квартира хөлезилеп турган эштерим чанынга ыдымны база алып уjurга таварышкан мен. Монголду өске улус чанынга каап болбас болганда, кайнаар-даа баарда, эдертип алыр турдум. Боду чажындан кончук угаанныг, чугаа билир болгаш, Монгол меңээ улуг бергедээшкин-нер-даа тургузуп көрбээн.

— Монгол силерниң чаңгыс көрүжүңерден-не даалгаларны күүседип турар. Ынчаар өөредир база белең эвес боор аа?

— Ытты чүгле кичээл үезинде эвес, а бир дугаар бажыңче кирип келген хүнүндөн эгелээш, бөдүүн даалгаларны күүседип турар кылдыр өөредип, бодунга чаңчыктырып эгелээр болза эки. Каяа-даа чорааш, ыттың кичээңгейин хаара тудуп алган турары чугула.

болганда, анаа бажың кадарар, олутпай ажылдар таарышпас. Ол кезээде шимчээшкинде, нарын ажылдар кылыксаар. Ынчаар өөрөнгөн ыт-тыр.

Аажызы кончук шимченгир, бодунга бүзүрелдиг, чоргаар, дүрген боданыр, бөмбүк-биле ойнаарыңа база ынак. Чүнү-даа чиир, ооң кадында чимис аймаандан персик, апельсинге дыка ынак, ол хиреде банан чивес, дагаа эдиге база хөңнү чок.

— Монголдуң чедишкн-нериниң дугайында чугаалап көрүңерем.

— Студентилеп тургаш, ыттар аразында спортчу маргылдаалар болуп турарын дыка сонугап көөр турдум. Оон Монголду ындыг маргылдааларга кириштирер дээш, эртениң-не 5 шакта шак алгыртып алгаш, ытты ынчаар чаңчыктырып, хүнде үш катап белеткенип турдувус.

Үргүлчүлелдиг белеткелдер соонда, Иркутскуга ыттар аразында хөй мергежилдиң маргылдааларыңа (многоборье) Монгол кезээде тиелекчи болуп келген. Чаалап алганы медаль, кубок, диплом бүрүзүн чугаалар болза, эңдерик.

Монгол. Алды харлыг немец уксаалыг овчарка. Иркутск хоорайга төрүттүнгөн. Истеп-тыварыңа тускай белеткелди эрткен деп, херечиле-линде бижээн. Свердловск, Иркутск областтарыңа болгулаан ыттар аразында эртип турар хөй санныг спортчу маргылдааларның тиелекчизи. Ээзиниң бүзүрелдиг эжи.

Юлия Чадамба — Монголдуң ээзи. Чеди-Хөл кожууннуң Хову-Аксынга 1999 чылда төрүттүнгөн. Кызылдың 7 дугаар школазынче өөренип киргеш, 9 класс соонда Иркутскунуң аграрлыг техникумунуң кинологтар белеткээр салбырын дооскан. Эртеми — кинолог. Ада-иезиниң ортун уруу. Жанна деп угбалыг, Аюна деп дуңмалыг. Авазы Алена Александровна Чадамба, Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунуң директорунуң оралакчызы. Ачазы — Юрий Чамыянович Чадамба, каңнакчы.

Ол хоорайга Монголдуң ады элээн алдаржы берген турду. Оон бээр беш чыл иштинде будильник алгыртып көрбээн мен. Бир эвес дыңнап каар болза, Монгол дораан кудумчуге үнеринге белеткенип, сыйылап эгелээр. Үнүп келгеш, ол үеде кылып турган мергежилгелерин бирден бирээ чокка катаптаптар.

Бир катап Екатеринбургга белеткел чок шак-ла ындыг маргылдаага Свердловск облазындан чыгып келген 17 шыырак дээн дуржулгалыг кинологтар аразыңа киришкеш, 100 баллдың 98-зин чаалап алгаш, ийиги черге төлөптүг болган. Ол маргылдаада Монголдуң эвес, а мээң частырыгларым дээш 2 баллды казып каапкан. Мындыг маргылдаалар чүгле ыттан база хамаарышпас, команда кылдыр санаар болганда, ээзиниң шалыпкыны чугула рольдуг.

— Монголду делегей чергелиг чемпионаттарга кириштирзе кандыг деп бодаар силер?

— Ол дугайында шагда-ла бодап келген бис. Хомуданчыг чүве, чүгле боттанмас күзел болуп артпышаан хевээр. Чүге боттанмас дээрге, делегей чемпионаттарыңа киржирде, дыка хөй акша-түң херек апар. Амдызында бистиң күрүнөвисте ыттар спортунга көрдүнгөн акша чок. Ынчангаш чүгле бай-шыырак улус боттарының акшазы-биле ындыг чемпионаттарда ыттарын кириштирип турар. Бир эвес Монгол ындыг чемпионаттарга киржир болза, албан тиилелгелиг болур дээрзинге бүзүрелим күштүг.

— Эртем чедип алгаш, ажылчы базымыңар кайыын эгелээн силер?

— 2021 чылда доозупкаш, Тывага чанып кээримге, шынап-ла, ажылга тургустунуп алыры дыка берге болду. Каяа-даа баарымга, хүлээп албаан. Ам канчаар, Екатеринбургга Россияның кеземче күүселдезиниң эргелелиниң эдип-чазаар колониязында ажылдап турар эжим чалаар-

га, канчап билир, шенеп көөр-дүр дээш ыдым ап алгаш, чорупкан мен. Эмчи комиссиязын үш хонук дургузунда эрткеш, бир ай безин четпээнде Монгол биле мени дораан ажылче хүлээп алган. Мында Монголдуң шынарлары, билии улуг рольду ойнаан деп бодаар мен. Чүге дээрге, шак ындыг албан черинче ажылдаксаан улус чартык чыл, тос ай-даа манап турган боор чорду.

Екатеринбургга ийи чыл ажылдадывыс. Чаңгыс багай чүвези, Монголга көңүс таарышпас ажыл болган. Ажыл графиги ыдым-биле аңгы үе эрттиреринге шуут чедишпес. Бир эвес мен бодум карьерам бодааш, аңаа ажылдаан болзумза, ажылдап болур. Чүгле ыдымны бодап кээримге, дыка кээргенчиг апарган. Ол кадарар ажылга өөрөңмээн болгаш, чалгаарап эгелээн. Ынчангаш ол ажылдан үнгөш, Тывада чанып келгенивис бо. Черле Монголга тааржыр ажыл тыпты бээр боор дээрзинге идегеп турар мен.

— Ниитизи-биле ыдыңарның келир үезин канчаар көрүп турар силер?

— Бир эвес эрге-хоойлу органнарының структуразынче ажылдап кирер болза, албан-хүлээлгелиг ыттар 8 чыл ажылдааш, пенсияже үнер. Ында ыттың кадыының байдалы шыдаарындан база хамааржыр.

— Амы-хууда чуртталгаңарга Монгол шаптыктавайын турар бе?

— Чок. Амдызында өг-бүле тудар дугайында айтырыг ындыг-ла чидиг эвес турар. Далашпас мен. Монгол эки кижиге шилип алырыңа харын-даа дузалыг болур. Мээң-биле салым-чолун кадыксаар кижиге, албан ытка ынак болур дээрзи билдингир.

— Айтырылгарга харыылааныңар дээш четтирдивис! Чедишкннерни күзедивис!

/ Карина МОНГУШ.

Чуруктарны маадырның хууда архивинден алган.

Куда-дой каастакчызы

СӨӨЛГҮ ҮЕДЕ КУДА-ДОЙ, ХЫЛБЫК, ЮБИЛЕЙ, ДИПЛОМ ЧУУР ДЭЭШ-ЛЕ БАЙЫРЛАЛДАР-ЛА КӨВҮДЭЭН. ЧАЙНЫ ӨТТҮР КАШ-ДАА ЧАЛАЛГАЖЕ БААР СЕН. ЧАЛАЛГАЖЕ БАРГАН САНЫМДА-ЛА, БАЙЫРЛАЛДЫ ОНЗАНЫП, ЧАРАШСЫНЫП ЧАНАР МЕН.

Амгы үениң аныяктары эзир-тир суксун чокка байырлаар чаңылга катчып, ону деткип турар апарган. «Ирик чудук-туң аңдарлыр үези келгени ол бе» деп иштимде өөрүй бээр мен. Ынчалза-даа чараш байырлалдарның шынарын куду басыптар чүүлдер турар. «Даг дег караны довук дег ак базары» дег, аныяктарның чараш байырлалының шынарын баксырадыптар болушкун-нар ам-даа бары хомуданчыг.

«Куда-дой дүжүрери бизнес апарган» дижи-даа турар улус бар. Шынап-ла, сөөлгү үеде куда эрттиреринге чеже акша-төгөрик үнүп турарыл? Куда-дой эрттиреринге кандыг мергежилдиг кижилерниң дузасы хережил? Байырлалдар организакчылары, фотографтар, тамадалар, визажистер, каастакчылар дээш оон-даа өске. Бо үндүрүлгевисте байырлалдар организакчызы Кулчана Моңгуштуң ажил-ижин номчукчуларывыска сонургадыр-дыр бис.

Кулчана Моңгуш Кызылдың 4 дугаар школасын 2019 чылда дооскаш, амгы үеде Новосибирск хоорайның күрүне университетиниң юридиктиг факультетинде бот-өөре-

дузалакчылай бердим. Куда эрттирер залдар каастаар чо-гаадыкчы ажилды сонургай берген мен. Оон эгелээш-ле, дыштанылгаларда каасталгаларга дузалакчылап турдум. Школаны доозупкаш, студентилей берген үемде интернет четкизинге тускай курстар

кылдыр көөр мен. Хостуг болу-ру меңээ бирги черде» – деп, Кулчана чугаалаар болду.

Бодун боду ажилга хаара тудуп, сайгарлыкчы чорукту эгелеп чоруур аныяктарга күрүнениң социал керээ деп программазынга киржип, деткимче дилээрин Кулчана планнап турар.

– Кулчана Альбертовна, кудалар организастаар мергежилди шилип алганыңар анаа эвес боор аа?

– Ийе, бо мергежил келир үеде дыка орулгалыг апаар. Чаа үениң мергежили-дир. Бодум каасталга кылырынга база ынак мен. Кыстарлыг болганымда урулгарым өзүп кээрге, кудазын дүжүрер болгай бис. Ынчангаш бо тема меңээ дыка чугула.

– Кудазын эрттирер дээн аныяктар силерни организакчы кылдыр шилип алган-дыр, бир-ле дугаарында чүдөн эгелээр-дир силер?

– Чагыг кирип турар клиентилеримниң куда эрттирер бюджетин билип алыр мен. Кижиле санын болгаш акшазының түңүн чугаалап бээр. Оон кайызынга камналгалыг, кайызынга шору хөй чарыгдал үндүрер дээш боданып кириптер мен. Чиик өртектиг хепти кайыын чагыдып садарындан эгелээш шуптузун билер мен. Куда каасталгазындан эгелээш душтук оолдуң эштеринге «ховаган-нар», кыстарга билектээштер кылыр ажилдар база биске хамааржыр. Социал четкиде душтук кыстар бөлүктөринде урулгар бот-боттарындан дыка айтыржыр, чүнү канчаарын, кайыын эгелээрин билбейн турар аныяктар дыка хөй боор. Ынчангаш өөренип алган эртеми бар ышкакыл,

организакчылап эгелээр-дир дээш чарлаптарымга чагыглар кирип эгелээн. Кудазын эрттирер турар аныяктарга өртектөрүн таарыштыр, өскелерден шала чиик кылдыр салыр-дыр мен.

– Силерге чагыг кирип дээн болза кайы хире үе бурунгаар кирип болур ирги?

– Кудага чедир алды биле үш айның аразында үе артканда чагыгны хүлээп алгаш, ажилдап кириптер мен. Оон орайтаарга четтикпейн барып болур.

Мен кайыын, чүнү садып алырын, кымга ужуражырын айтып дугуржупкаш, аныяктарга херектиг улусту ужураштырар мен. Тааржыр, таарышпазын аныяктар боттары шийтпирлээш, керээни чаргаш, акшазын боттары төлээр. Мээң холумче акша кирбес. Ажил доозулган соонда, кылган ажилым дээш төлөп бээрлер.

Бир ай бурунгаар чагыгны киригеш, белеткенип болур. Куда хүнүнде ресторанга эртежик чеде бергеш, каасталгаларны кылгаш, байырлалдың төңчүзүңгө чедир организастаар мен. Аыш-чемни канчаар салырын, кымнарны каяа олуртурун дээш шуптузун башкаар мен. Оолдуң азы кыстың ада-иези анаа дыштыг олурар. Акшазының түңүңгө дүүштүр тамаданы база шилижи, дугуржур мен. Кудазы болур аныяктар янзы-бүрү улус-биле харылзажып турбас. Чүгө мээң-биле чугаалажыр боор. Аныяктарга керээлерниң хоолгалары шуптузу турар.

– Арага чок куда дугайында чүнү чугаалап болур силер? Ындыг кудага таварыштыңар бе?

– Душтук кыстар бөлүүндө ол теманы көдүрүп турар. Арага чокка эрттириксээр аныяктар бар боор чорду. Ынчалза-даа арага чокка куда эрттирер деп шийтпир хүлээп алыры аныяктарга амдыызында арай берге болуп турар деп көөр чордум. Аныяктар арага ижиксесевс-даа болза, келген аалчылары, улуг улузу бар болгай. Ынчангаш-ла боор оң, арага чокка куда эрттирери нарын айтырыг болуп турар.

Эмин эрттир хөй эзиртир суксун ижи-п алгаш, ужу-п-туруп турар улусту кыдыындан көөрге, чараш эвес. Байырлал үезинде алгыжып, чокшуп эгелээрге, муңгаранчыг. Куда баарда ажы-төлүн эдертпес болза эки. Ажы-төл мурнунга арага-дары ижи-п, эзиририн көргүзери багай үлегер-дир.

– Куда бүрүзү дөмей болбас боор аа?

– Ийе, 20 хар үезинде аныяктарның хөй кезии кадык амыдырал дээш, арага ишпес, таакпы тыртпас апарган. Чамдык кудаларга чон калбаа-биле эзирий бээр, а бир чамдыктарыңа көңүс элээр-даа боор. Эрттирикчиден база дыка хамааржыр деп бодаар мен. Бир эвес эрттирикчи солун, аяныг кылдыр башка-рар болза, чон арага чокка-ла хөглөй бээр, байырлал шинчизи кирип кээр-дир ийин.

Арага чокка байырлал эрттирери акшага база камналгалыг. Куда эрттирер дээн аныяктарга арага чокка байырлалын демдеглээрин күзээр-дир мен. Өгленишкен аныяктар байырлалын чараш кылдыр эрттириксээр. Төрелдери арага-дары ижи-п алгаш эзирирге муңгараарлар. Чаа тургустунган өг-бүлениң чараш амыдыралы дээш, оларның күзелин барымдаалап, эзиртир суксунга дыка алыспас болза эки деп бодаар-дыр мен.

– Бизнеске хамаарыштыр келир үеде чүнү планнап турар силер, Кулчана?

– Офис ажыдарын планнап турар бис. Сайгарлыкчы кылдыр ажыттынып алгаш, ажилчын олуттар ажыдар бис. Декораторлар шко-лазы ажыдар күзелим бар. Ол күзелим кажан-бир бүдө бээр дээрзинге бүзүрээр мен.

– Өгленишкен аныяктар хүрээге барып чурукка тырт-тыржып, хөглөп турарын чүү деп бодаар силер?

– Хүрээге барып хөглөп, байырлап туруп бээри шын эвес деп санаар мен. Чамдык улус ында чүдүп-тейлеп, чалбарып олурда, бир чамдык улус келгеш ыыт-шимээн үндүрүп тырттыржып, шампан чазылдырып эгелээрге, багай ышкакыл. Хүрээ дээрге чүдүүр, оожургал алыр чер болгай. Кудазы болган аныяктар хүрээге баргаш шимээн үндүрбейн, чүдүп-тейлеп алыр болза, ында багай чүве чок деп бодаар мен.

/ Айдың ОНДАР чугаалашкан.
Чуруктары интернет четкизинден алган.



дилге-биле өөренип турар. Кулчана 3 харлыг болгаш дөрт айлыг чаптанчыг кыстарның авазы. Урулгарының ача-зы-биле кады сүмөлешкеш, өг-бүлө бизнестин эгелээр деп дугурушканнар.

«Школага өөренип тургаш, он дугаар классты дооскаш, чайгы дыштанылгамда акша ажилдап алыр дээш «Столичный» ресторанынга официан-тылап турдум. Аңаа ажилдап турган үемде байырлалдарны канчаар организастап эртти-рерин сонургап, кудаларның каасталгаларын чарашсы-нып эгеледим. Каасталгалар кылырынга дузалажып эгелээн мен. Янзы-бүрү чүзүн-баазын саазыннардан чечектер кылчып эгелээш, чоорту Сайзана Тижмееге

чарлай бээрге, акша төлээш өөренип алгаш, кудаларга декораторлап ажилдап эгеле-дим. Чаа үениң декоратор деп мергежилдинге сонургалды Сайзана Тижмее оттурган. Дузалакчылап турумда мени өөредир, тайылбырлаар кижиле. Ынчангаш Сайзана Коралловнага четтиргеним илере-дип чоруур мен» – деп, Кулчана чугаалады.

Кулчана дээди эртем чедип, юрист мергежилдиг болур дээш өөренип турза-даа, бизнеске сонургалы күштүг деп ол санап чоруур. Школаны тургаш-ла онлайн-садылгыг турганын, Москвадан чараш идик-хеп чагыдып садып-саарып турганын чугаалады. «Бодумну бир-ле даргага чагыртып ажилдап шыда-вас

Сумога 5 делегей чемпиону киришкен

КЫЗЫЛГА АВГУСТ 25–28 ХҮННЕРИНДЕ “АЗИЯ ТӨВҮНҮҢ КУБОГУ–2023” БҮГҮ-ДЕЛЕГЕЙ ЧЕРГЕЛИГ СУМОГА ЭР УЛУС АРАЗЫНГА МАРГЫЛДАА БОЛУП ЭРТКЕН.



Бо хүннерде “Сүбедей” спорт комплекзинге болган маргылдаага 10 ажыг чурттардан сумонун билдингир мөгелери киришкен.

2022 чылда Тывага бир дугаар улуг хемчээлдиг ындыг маргылдаа болган соонда, Тыва Республиканың удуртулгазы болгаш Россияның Сумо федерациязының президентизи Роман Илиев бо маргылдааны чаңчылчыдып алырын шиитпирлээн.

Бо удаада маргылдааның организакчылары РФ-тиң

Спорт яамызы, Россияның Сумо федерациязы, Тыва Республиканың Спорт яамызы болуп турар. Спорт сайыды Субудай Монгуштуң дыңнатканы-биле алырга, маргылдаага беш делегей чемпиону киржип чедип келген.

“Маргылдааның шаңнал фондузу спортчуларга тии-

лелгеже чүткүүрүнге база улуг идигни берип турар. Чүге дээрге 500 муң рубль түңнүг шаңналды хүн бүрү ойнап ап турбас болгай. Ынчангаш Россияның Сумо Федерациязынга четтиргенивис илередир-дир бис.

Киржикчилерге хамаарыштыр чугаалаарга, ниитизи-биле 200 ажыг спортчулар киришкен. Оларның аразында Моол, Кыргызстан, Грузия,

Азербайджандан болгаш Россияның Москва, Крым, Краснодар, Хакасия, Якутия болгаш Тывадан мөгелер киржип турар” – деп, Субудай Монгуш чугаалаан.

Ол ышкаш бо маргылдааның кил аайы-биле тиилекчилериниң шаңналдарының хемчээли база эрткен чылга көөрдө улгаткан: 70, 77, 85, 92, 100, 115 болгаш оон-даа аар килдиг спортчулар аразында тиилекчилер 50 муң рубльди, ийиги чергениң шаңналы – 30 муң рубль, үшкү чергениң шаңналы 20 муң рубль болуп турар.

Шак мындыг улуг хемчээлдиг турнир эрттиреринге шишилгени чүге Тывага бергенил деп айтырыгга Россияның Сумо федерациязының президентизиниң чөвүлекчизи Игорь Павлюк: “Чүге дээрге сумо болгаш өске-даа хүреш хевирлериниң кончуг эки сайзырап турар база бир төвү болурундан аңгыда, РФ-тиң эң-не спортчу регионнарының бирээзи, хүрешке ынак болгаш ону алдаржыдып турар республика-дыр” – деп, ол харыылаан.

Солун чүве, спортчу эксперттерниң хөй кезии эң-не шыырак сумо мөгелерин Тывада белеткеп турар деп санап турар. Ооң бадыткалы, Россияда эртип турар сумо хүреште-

ринге Тывадан мөгелер бо-ла тиилелгелиг черни чаалап ап турар. Бо удаада «Азия төвүнүн Кубогу–2023-түн» кил аайы-биле тергийн чемпиону, алдын болгаш мөңгүн медальдарны Тываның мөгелери Айдың Монгуш биле Юрий Кызыл-оол чаалап алганнар. Турнирниң хүлер медалына Моолдан Нямсамбуу Баттулга төлөптиг болган.

Хапсагайга кашпагайлар тиилээн

Турнирниң ийиги хүнүнде 75 болгаш оон аар килдиг мөгелер аразында якут чоннун национал хүрежи “Хапсагай” болуп эрткен. Ону Саха Республиканың (Якутия) мөгелери болгаш Россияның Хапсагай федерациязы организастап эрттирген.

75 килдиг мөгелер аразында 32 спортчу хүрешкен, оларның аразында алды якут мөге киришкен. Түңнелинде, Тывадан билдингир мөге, хостуг хүрешке делегей чергелиг спорт Мастерин Начын Куулар түңнел оюнда 2:1 санга якут мөге Тимур Николаевти арыг ойнап алган.

75 килден аар килдиг мөгелер аразында 45 кижиги, оларның аразында алды якут мөге киришкен. Түңнел оюнда Тываның мөгези Айдың Монгуш якут мөге Даниил Ивановту арыг октааш, чемпион болган.



Алышкылар Монгуштар, эр хейлер!

Екатеринбург хоорайның 300 чыл оюн демдеглээн хүнде, август 19-та, Бүгү-дегейиниң университет спортунун фестивалы эгелээн. Ында 37 чурттан спортчулар киржип турар – Казахстан, Кыргызстан, Узбекистан, Беларусь, Кыдат Улус Республика, Аргентина, Армения, Бангладеш, Бразилия, Гватемала, Иран, Мексика, Сербия болгаш өске-даа.

Россияның 42 субъектинден 81 дээди өөредилге черлериниң командалары киржип турар. Чижээ, Москвадан – 11, Санкт-Петербургтан – 9, Свердловск облазындан 6 дээди өөредилге чери киржип турар. Ол ышкаш Венесуэла, Вьетнам, Зимбаб-

ве, Индонезия, Куба, Нигерия, Пакистан, Танзания, Уганда, Шри-Ланка болгаш Эквадордан спортчулар чийик атлетикада киржип турар.

Ниитизи-биле делегейиниң беш дивинден чыгып келген студентилер аразында спортчу фестиваль август 31-ге чедир уламчылаар.

Бо фестивалда спорттун аңгы-аңгы хевирлеринге маргылдаалар аразында Кежик биле Чаяан Монгуш алышкылар хостуг хүрешке Тываны төлээлеп киришкеш, алдын биле мөңгүн медальдарны чаалап алган.

/ Арынны К. МОНГУШ
белеткээн.

Чуруктарны интернеттен
алган.



Өшпес одаг

Тыва Республиканың Виктор Көк-оол аттыг Национал хөгжүм-шии театрының аныяк-чалыы болгаш хоочун артистери өлүм чок Алдан-маадырларның ыдыктыг чери Оргу-Шөлче август айның 21-де эртенгиниң 8.00 шакта аъттаныпты-выс. Удуртуп баштап чоруур даргавыс театрының аныяк режиссеру Леонид Каң-оол. Алдан-Маадыр сумузунга чедир чазагылык орук, оон ыдыктыг Оргу-Шөлче орукту дескилеп кааны эки чорду.

Шаанда бистиң маадырларывыстың чыгып келгеш дугуржулга кылып, манчы кыдаттың дарлалының адаандан үнерин дугуржуп турган чери. Чеди баштыг Кара-Дагның кырынче үне бергеш, ок-чепсезен, дүүргезин, чактыр боозун шыгаай тудуп, аштап, чүлгүп, дайзыннарның халдап кээрин

четтикпейн дидими-биле манап чораан маадырларывыс Самбажык, Дажыма дээш өскелер-даа.

Оргу-Шөлге чеде бердивис. Ырак-чооктан чон кээп эгелей берди. Ишкин бажындан дуңмам оол өг-бүлөзи, ажы-төлү-биле чедип келген. Одаан салган, майгынын тиккен турлар. Алексей Крас дуңмам мени көрүп кааш, өөрүүрү аажок «Сезен ажыг харлыг хиреңде, шыдаарың аажок-тур сен, акым» — деп мени куспактап турду.

Майгынывыс тиккеш, улуг одаг салып турувуста, Сүт-Хөл кожуунуң чагырга чери улуг ак өгже бисти чалааш, аъш-чемни шагда-ла белеткеп алган, аяк шайын кудуп, ужа-төжүн салып турдулар. Дөрт хонук дургузунда бисти аъшкарып-чемгерип, азырап келдилер. Улуу-биле четтиргенивисти илередип турдуvus. Хүннүң-не семис хой өзээш,



биске изиг-ханын салыр. Хойт-пак аъш-чемниң кандыг-даа дээжики бар. Өөрүнчүг!

Август 22-ниң хүнүндө Оргу-Шөлдүң ортузунга репетициявыс-даа эгелээн. Шөлдүң ортузунга улуг одаг турар. Одагны долгандыр алды хам, ооң артында долгандыр артистер. Алдан-маадырларның улуг одаан кыпсыр аас-кежиктиг болган мен. Леонид Ондарович одагны

канчаар кыпсырын айтып, көргүзүп берди. Ийи автобус ишти бежен ажыг артистер Оргу-Шөлге долгандыр туруптарга эвээш сагындырар боор чорду. Иштимде артистер ам-даа хөй болган болза деп бодап турдум. Ынчалза-даа Леонид Ондарович шыдаар болгаш, чоннуң сагыш-сеткилин, тура-соруун көдүрүптер чараш көргүзүгнү тургускан.

Август 23, эртенгиниң беш шак. Майгын ишти сериин. Харын-даа сооксумаар. Тейлер кырынче агаарлап үнер-дир дээш, майгындан үнүп келдим. Богда сүлдө! Кижиге бажы кизирт, машина бажы козурт. Бурунгу маадырларның мөгейикчилери бүгү Тывавыстың янзы-бүрү булуңнарындан четкилеп келген. Майгыннарын тиккен, одун-көзүн салган турлар. Көөрге өөрүнчүг!

Ол хүн республиканың уран чүүл ажылдакчыларының концерди-даа эгелей берди. Бүгү көргүзүглер одагны долгандыр болду. Концертти филармония артистери ажитты. Кончуг дээн ыраажылар бараалгаан. «Эзир-Караны» филармонияның самчылары күүсетти. Иштимде маадырларывыс шаанда Эзир-Кара дег чорааннар деп бодап турдум. Үш шакта В. Көк-оол

аттыг Национал театрының артистериниң концерди болду. Көрүкчүлөр дээрге муң-муң. Белеткеп алган чээргенимни салгаш одум кыпсып чадап чыдырымда, арным изиш дээн соонда, одаам чалбыраашталы берди. Алдан-маадырларның бирээзи кыпсыпкан дег болду. Сүрээдеп, коргуп, чалбыышталган отка чалбарып, «Амыргын-на эзирлерим, маадырларым!» деп тейлеп турдум. Ынчан бо-даарымга Алдан-маадырларның аразында турар кылдыр бодумну бодап турдум. Одаг кывыскан соонда, ТР-ниң Баштыңы В. Ховалыгга, ТР-ниң Дээди Хурал Даргазы К. Даваага байыр чедирдим. Олар мени чанынга хостуг олутка олуртуп алдылар. «Бурунгу маадырларывыстың байырлалы дыка-ла эки эртип турар-дыр аа, Дыртык Бак-кысович» — деп, В. Ховалыг меңээ чугаалады. «Магалыг-дыр, кайгамчык-тыр» — деп улуг өөрүшкү долган сеткилимни илередип харыыладым. Даргаларывыс байырлалга келген муң-муң чонга байыр чедирди.

Маадырларның 135 чыл болган оюнда даг баарынга кончуг чараш салютту аткан чүве. Янзы-бүрү өңнүг херелдер дагның эдээн каастап турду. Бо чылгы салютту бетинде ховуда кылып каан чорду. Бүдүү иштимде даг баарынга болган болза, дыка-ла чараш болур ийик деп бодадым. Дүнекиниң 12.00 шакта салют доозулду. Ында-мында ыр-шоор, танцы-сам чайтылаар. Өөрүшкү-маңнай ам-даа херек долу хевээр. Чүректиң соп турары дүрген-дүрген. Ол үеде шүлүк-даа борастадым.

/ Дыртык МОНГУШ,
Тываның улустуң артизи.

Буян ООРЖАКТЫҢ тырт-тырган чуруктары.



Мындыг эки кижиге душпаан мен

«Серебрянка» санаторийге дыштанып тургаш чаңгыс өрээлге узун назылыг башкы-биле 15 хонук эмненип, дыштанды-выс. Башкының үнези каяа-даа, кажан-даа хүндүлүг боор чорду. Ынчангаш чаш уругнуң караан чырыдып, амыдыралдың делгем оруунче шуудадып каан башкыларывыска мөгейип чоруур бис. Ооң чижээнге Сүт-Хөлдүң Алдан-Маадыр чуртук башкыны адап болур. Ол аныяк 19 харлыг тургаш, Алдан-Маадыр школазынга комсомолчу путевка-биле пионер вожатыйлап ажылчы базымын эгелээн. Улаштыр ол-ла школага 43 чыл эге класстар башкылаан.

«Башкы кижиге — көдээ черниң көрүнчү» дээри шын, ол Алдан-Маадыр суурнуң хүндүткелдиг чурттакчызы, күш-ажылдың хоочуну, РФ-тиң хүндүлүг башкызы, ТР-ниң алдарлыг башкызы. Ооң шаңнал-макталдары хөй, оларының аразында Россияның Херээженнер эвилелинден, «Ынакшыл болгаш шынчы чорук дээш» деп, Маадыр-иениң

медалдары хөрээн каастап чоруур. Хоочун башкы 10 ажы-төлдүң иези.

Кожам башкы шупту талазы-биле дески салым-чаянныг, бойдустан чаяттынган уран талантылыг болду. Дыштаныкчылар аразында «Кожамыкка кончуг-ла мен» деп мөөрей чарлаан, кожа чурттаан 83 харлыг угбам ол мөөрейге бирги черни алды.



Башкының аажы-чаңы чараш, ажык, хөөрээр, чугаа-домаа эптиг-чөптүг, чырык угаанныг, чымчак сеткилдиг. Амыдырал-чуртталганың ак-кара талазын сүмелеп чугаалаар. Башкы-биле чугаалажып ора, авам мени чагып-сургап оорар кылдыр бодай бээр чордум. Чурттап эрткен чуртталгамда бо башкы дег эки кижиге душпаан-дыр мен. Башкым ады Чылбак Чанган-ооловна Монгуш.

/ Елизавета КУЖУГЕТ,
дээди эртемниг акушерка.
Бай-Тайга,
Кара-Хөл.

Шын кайдал?

«Шын» солуну чаңгыс-даа номер арттырбайн номчуп чоруур болгаш Тывада чүү болуп турарын билип олурар мен. Чоокта чаа «Шынга» эът өртээниң өзүп турарының дугайында чүүл үнген, ында сайгарлыкчыларның тайылбырынга чөпшээрешпейн тур мен. Сайгарлыкчыларны камгалап, хөөкүй малчыннарже чууй каап турары дыка шын эвес. Шын деп чүве бар бе чогуу?

Чоокта чаа мээң улузум сайгарлыкчыларга инек эъдин дужаарга, арай деп-ле килограммда 160 рубльге хүлээп алдылар. Эътти чиик өртөккө хүлээп алгаш, 400–500 рубльге үндүр садып турары дыка эпчок, чаржынчыг. Малчын кижиге чайның изии, кыштың соогу дивейн кара дерин төп чорааш малды өстүрер. Дүнелерде безин орта удуvas, малды оор-сукка алыспас дээш кадарып хонар. Малды кыштан хүр менди ажырып алыр дээш, хөй чарыгдал үндүрүп, аар өртөктиг бензин, солярканы садып тургаш, мал чемин белеткеп алыр болгай. Кааң

чылдарда мал чеми чегей үнгенде, аар өртөктиг рулон сигенни садып алгаш, малды кыш ажыраар.

Оода Тыва иштинге боттарының бүдүрген бараанының өртөктерин өйлөзе кандыгыл? Өскелерге хора чедирбейн, эки чүвени кылып чоруур болза, эки чүве ынчан келир, боданыңар.

Көдээ ажыл-агый яамызының дыңнадыында малчыннар эът өртээн килограммда 280–300 рубльге дужаап турар деп меге тайылбырны чүге берип турарыл?

/ Раиса МОНГУШ,
пенсионер.
Кызыл хоорай.

Центр офисной мебели «Селера»

РЕКЛАМА

предлагает:
кабинеты руководителя,
наборы для персонала, кресла, стулья,
компьютерные столы, вешалки, сейфы
и металлические шкафы, жалюзи,
светильники, канцтовары

Сборка и доставка
по городу — бесплатно.

Доставка в районы
республики.

Сотрудничаем со строительными
организациями

г. Кызыл, ул. Ровенская, 3. С 9 до 18 часов, в субботу с 10 до 16 часов.

Выходной день — воскресенье. Телефоны: 5-15-40, 5-07-55.

E-mail: selera-T@mail.ru

ТЕЛЕФОН ДЛЯ ЗАКАЗА:

8(394-22)3-33-22

г. Кызыл, ул. Красноармейская, 100, каб. 309.

**ВЫДЕЛИ
СЕБЯ ИЗ
ТОЛПЫ!**

НАВЕДИТЕ КАМЕРУ:



ТываМедиаГрупп

**ПЕЧАТЬ НА
ОДЕЖДЕ**



ХУДИ
+печать



ФУТБОЛКА
+печать

РЕКЛАМА

**ЛЮБЫЕ
ЦВЕТА**

ООО «ЭНЕРГОСТРОЙ» СРОЧНО ТРЕБУЮТСЯ:

Машинист автокрана ХСТ-25, г/п 25 т
Машинист тяжёлого гусеничного крана ДЭК-251.
Бригады: плотников, бетонщиков, отделочников.
Начальник ПТО
Инженер ПТО
Мастер СМР
Сварщики, газосварщики.
Разнорабочие.

Тел: 89133515140, звонить в рабочее время.
Или по адресу ул. Колхозная 2а

ИЗВЕЩЕНИЯ

Администрация муниципального района «Кызылский кожуун» сообщает о возможности предоставления земельного участка в аренду из земель населенных пунктов, расположенного по адресу: Российская Федерация, Республика Тыва, Кызылский район, с. Сукпак, ул. Набережная, д. 12 «а», с кадастровым номером 17:05:0301051:112, с площадью 1000 кв.м., с разрешенным использованием — для индивидуального жилищного строительства.

Лицам, заинтересованным в предоставлении данного участка, в течение тридцати дней со дня опубликования и размещения настоящего извещения (дата окончания приема заявлений — последний день указанного срока), необходимо подать письменное заявление по адресу: РФ, Республика Тыва, Кызылский кожуун, пгт. Каа-Хем, ул. Таежная, д. 20.

Администрация Каа-Хемского района Республики Тыва информирует о предоставлении Хертек Айгуле Владимировне в аренду земельного участка из категории земель населенных пунктов, находящегося по адресу: Российская Федерация, Республика Тыва, Каа-Хемский район, с. Сарыг-Сеп, ул. Мергенская, д. 4, общей площадью 739 кв.м., с кадастровым номером 17:04:0601053:620 с видом разрешенного использования — для индивидуального жилищного строительства.

Заинтересованные в предоставлении земельного участка граждане вправе подать заявление о намерении участвовать в аукционе на право заключения договора аренды в течение 30 календарных дней с даты опубликования настоящего объявления по адресу: Республика Тыва, Каа-Хемский район, с. Сарыг-Сеп, ул. Енисейская, д. 143 с понедельника по четверг с 9:00 до 15:00 часов администрация Каа-Хемского района.

Администрация муниципального района «Кызылский кожуун» сообщает о возможности предоставления земельного участка в аренду из земель сельскохозяйственного назначения, расположенного по адресу: Российская Федерация, Республика Тыва, Кызылский район, СНТ «Дар» ул. Сайзырал, д. 13, с кадастровым номером 17:05:1702001:3722, с площадью 722 кв.м., с разрешенным использованием — ведение садоводства.

Лицам, заинтересованным в предоставлении данного участка, в течение тридцати дней со дня опубликования и размещения настоящего извещения (дата окончания приема заявлений — последний день указанного срока), необходимо подать письменное заявление по адресу: РФ, Республика Тыва, Кызылский кожуун, пгт. Каа-Хем, ул. Таежная, д. 20.

ФРФБ и СК РТ
ИНН 1701062085

Натуральная продукция с фермы на территории

**ПРИГЛАШАЕМ
ЖИТЕЛЕЙ И
ГОСТЕЙ ТУВЫ НА
СЕЛЬХОЗРЫНКИ!!!**

МЯКОТЬ ГОВЯДИНЫ - 400 РУБ.
ФАРШ - 360 РУБ.
БАРАНИНА - 420 РУБ.
ВНУТРЕННОСТИ - 400 РУБ.
ПОЗВОНКИ - 350 РУБ.

МЫ НАХОДИМСЯ
НА ПРАВОМ БЕРЕГУ
(УЛ. ПРАВОБЕРЕЖНАЯ Д.4
ЗА МОСТОМ)
И НА ВОСТОКЕ
(УЛ. ДРУЖБЫ Д.52
ОКОЛО КРУТОВОГО
ОСТАНОВКИ ВОСТОК)

Реклама 12+

ГАУ РТ «ИД "ТываМедиаГрупп"» ИНН 1701062430

реклама

Музыкальная передача

“От всей души”

ПЕРЕДАЧА ВЫХОДИТ КАЖДЫЙ ДЕНЬ

ПО АДРЕСУ:

г. Кызыл, ул. Красноармейская, д. 100, каб. 309
tyvamedia@bk.ru

8(394-22) 2-18-10,
8-923-267-0749

Акция действует:

с 01 июля по 31 августа 2023г.

2500 руб.

~~3500~~
руб.

— 1 песня
— 6 фото
до 70 слов

*Стоимость дополнительного слова: 50 руб., фото: 150 руб., песни: 700 руб.

12+

| ХЕРЭЭЖЕННЕР ШИМЧЭЭШКИНИ |

Бо-ла болгай, Кундустуг...

(репортаж)

2023 чыл. Август 25-тиң хүнү. Шала күскээр хүн кааң-аяс болган. Каа-Хем кожуунуң Кундустуг сумузуңуң чагырга даргазы Андрей Салчак база суурнуң Херээженнер чөвүлелиниң даргазы Екатерина Ондар улуг өөрүшкү-биле Тываның херээженнер эвилелиниң даргазы Людмила Салчакты болгаш ооң удурткан коллективин аъштыг-чемниг уткуп алган.

Тыва кижиле ажил-херээн аяк шай ижип оргаш чогулдуп алыр. Кол сорулга – Каа-Хем кожуунуң Кундустуг суму чагыргазының деткимче-биле кады демнежи, түңнелдерни үндүрери, келир үени тодарадыры, Тыва Республиканың Херээженнер эвилелиниң “Хамааты школаның ботидепкейи” деп үнүшкүнүг чөвүлел хуралын чорудары.

Ук хемчегниң ажилына киржири-биле Розалия Оюн (Тес-Хем), Людмила Ховалыг (Өвүр), Марина Салчак (Бай-Тайга), Алена Билзэй, Любовь Сам-оол, Ирина Костенкова, Нина Седип (Каа-Хем кожуун), Чойгана Байыр (Кур-Чер суур), Зоя Чалбаевна база Айнаш Чүлдүм (Таңды), Милана Салчак, Айлаң Сатовна (Кызыл кожуун), Валентина Нурзат, Екатерина Монгуш, Лада Монгуш (Кызыл хоорай) дээш өскөлөр-даа хөйү-биле четкилеп келген.

Көдээ культура одаанга байырлыг хуралды тус черниң бот-тывынгыр ыраажыларының концерт көр-

гүзүү-биле эгелээн. Солдат иелерниң хөйүнүң ыры күүселдези келген аалчыларны улам сорук киирген.

Тываның херээженнер эвилелиниң даргазы Л. Салчак сөс ап чүве чугаалааш, өг-бүлө, ие-чаштарның амыдыралында чедишкенин болгаш четпестерни демдегеп, четпестерни чайладырының аргаларын, Тывага херээженнер шимчээшкени бо чылын 95 чыл оюн демгелээрин дыңнаткаш, хөй-ниитижи, төлөптиг аваларга шаңналдарны тывыскан.

Россияның Херээженнер эвилелиниң тураскаалдыг медальдарына болгаш хүндүлел бижиктерге: Саида Соңгулдаевна Монгуш, Лада Олеговна Монгуш, Марина Маадыр-ооловна Оюн, Алина Сендиёвна Хертек, Саида Монгушевна Янчат төлөптиг болган. Тыва Республиканың херээженнер эвилелиниң хүндүлел бижиктин Нина Михайловна Седипке, Сайгана Сүрүн-ооловна Салчакка, Сай-Суу Валерьевна Соянга, Буянмаа Маңнай-ооловна Салчакка тывыскан.

Ол ышкаш Каа-Хем кожуунуң Кундустуг сумузуңуң чагырга даргазы, хөй-ниитижи Андрей Салчакка, Каа-Хем кожуунуң чагырга даргазы Евгений Ооржакка Тываның херээженнер эвилелиниң ажы-ижинге ачы-хавыязы дээш Хүндүлел бижикти база ТР-ниң Хөй-ниити палатасының даргазының мурнундан Хүндүлел бижикти Андрей Салчакка тывысканы каш

дакпыр чедишкенинниң түңнели дээрзин айтып каалы.

Кундустуг суурга келген республиканың Херээженнер чөвүлелиниң кежигүннери суурнуң үлегерлиг өг-бүлелерин, школа, садик черлерин көрүп, кудумчу бүрүзү чечектер-биле шиметтингенин, ол ышкаш суурда арга садып сайгарар, оор-сук, корум-чурум үрээшкени, ээнзиргей хос кагдынган бажыңнар чогулмагадан. Көдээ суурда кым канчаар чурттап турар, кымга дарый дуза чедирип болурун беш салаазы дег Андрей Александрович ыяк билири өөредиглиг болган. Кундустуг суурнуң Херээженнер чөвүлелиниң даргазы Екатерина Ондарга дарганың боттук деткимче, дузазы улуг дээрзин келген аалчылар бүзүрээр.

ҮЛЕГЕРЛИГ КӨДЭЭ СУУР ДЕП ЧҮЛ?

Кундустуг суурда тергийн дээн өг-бүлелерниң бажыңнарының даштында астынган “Үлегерлиг аал-кодан” дээн чараштыр бижээн бижимел оранчоктан көскү. Чурттакчы бүрүзү оран-бажың девискээриниң арыг-шевер, чаагайжыдылганы, каасталга-шимелдези дээш бүгү күжүн киирип, чылдың-на болуп эртип турар мөөрейге чаа-чаа аныяк өг-бүлелер немежи, шынап-ла, кыдыын алзы шаңналдарга төлөптиг бооп турар. Аныяк өг-бүлө Мирослав Кууларның чаагай дүжүдүн, инвалид өг-бүлө

Хемерек Чылан-оолдун кызымаан база Надежда Фогельдиң 260 ажыг хевирниң чечектерин тарып олуртканы шуут-ла дээди көргүзүг! Аал-кодан девискээри кезээде арыг-силиг, чечектер каракты өөртүп турары – өг-бүлениң амыдыралга ынаа, чүткүлдүү илдең.

Кундустугнуң чагырга даргазы Андрей Салчак ие-чаштарны, ылаңгыя аныяк өг-бүлелерни деткиир талазы-биле улуг кичээнгени салып, республиканың Херээженнер эвилелиниң ажылының ынаыштыг сүмөлөкчизи база деткичизи, эң-не көскү ажылдыг шимченгир, холу тудунгур, ырак көрүштүг удуртукчузу, үлегерлиг ада. Шынап-ла, үлегерлиг көдээ суур дээш хөй чыл ажылының түңнелин көрдүвүс, чүрек аарынчыг байдалында чок дизе хөөрем эвес. Андрей Александрович дег сагыш човаачал, уйгу-чыдын чок, улуг-биче чонунга ынак, шынчы болурун кым-даа күзээр. Ынчангаш, Кундустугнуң чону даргазына дыка ынак, ону хүндүлээр, аңаа бүзүрээри ылаптыг.

ААЛЧЫЛАРГА СӨС

Людмила Марк-ооловна Ховалыг: “Эң үлегерлиг өг-бүлелерниң бажыңнарын көрдүвүс. Челээш аттыг уруглар садының шимелде, каасталгазы кижизидикчи утка-шынары бедик, шуут-ла тоолда дег, чараш-тыр! Үлегер-майык кылдыр бижимелин бирээден дилеп алың. Өвүр кожуунга силерниң арга-дуржулгаңар-биле ажылдап, чаа чүүлү кылыксай бердим”. Дараазында сөс алган аалчы бүрүзү кожуун-суур бүрүзүгге эки эгелээшкенин тарадыры-биле сценага шууштур чыскаалыпкан. Бодавыже чер-черлерге ындыг бижимел кудумчуларга көстүп, астынары чугаажок. Езулуг арга-дуржулга солчулганын бодунга алган херээжен чонувус чалгынналы берген. “Андрей Александрович келген аалчыларга албан чалгын чүглээр” деп 2017 чылда бижээним сактып олур мен. Мынча хөй херээженнерни чалгынналдырыпканы өөрүнчүг болбайн аан.

Каа-Хем кожуунуң Кундустуг суурнуң чагырга даргазы Андрей Салчактың Херээженнер эвилели-биле сырый кады ажылдажылгазын, боттук эгелээшкенин, чаартыкчы чоруун эскерип, деткимчени ап, арга-дуржулга солчулганына келген Херээженнер чөвүлели өөрүп четтиргенин илерешип, “Үлегерлиг аал-кодан” деп майыкты тус-тузунда дарганың холундан белекке алганнар. Тыва Республиканың тус черниң чагырга даргалары Тыва Республиканың херээженнер эвилелиниң ажылын Андрей Салчак дег деткип, чер-черлерге боттук арга-дуржулга солчулганын чорудары күзенчиг ийин.

/ Лидия ИРГИТ.



/ Херээженнер чөвүлелиниң Тываның аңгы-аңгы кожуун, суурларындан келген кежигүннери Кундустуг суурнуң чагырга черинде арга-дуржулга солчул келгени.

ШЫН

ТУРГУЗУКЧУЗУ:

"Тыва медиатрупп" ПБ
ТР-ниң КААКол редактор
С.Н. МОНГУШ.

Редакцияның болгаш
үндүрүкчүнүң адреси:
667000. Тыва Республика
Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100,
каб. 2, каб. 206

РЕДАКЦИЯНЫҢ
ТЕЛЕФОННАРЫ:

Редактор — 2-01-35.
Чарлал килдизи — 2-18-10
Солун чыскаакчылары:
А.К. Ооржак, А.Ч. Чамзырын —
2-17-94
Корректор: Ч.Н. Мачык,
А.А. Лагбы — 2-17-94
Харылзаа, информация техно-
логиялары болгаш массалыг
коммуникациялар адырына
хайгаарал талазы-биле федерал-
дыг албанның Енисей эргелели
«Шын» солуну 18.10.2022 чылда
бүртүккэн.
Бүртүкел дугаары —
ПИ № ТУ 24-01214

Солуну «Тываполиграф» КХН-ге
парлаан.
(Индекс: 667000. Тыва Республика,
Кызыл, Щетинкин болгаш Кравчен-
ко, 1).

Солунда парлаттыг материал-
дарның авторларының бодал-
дары редакцияның туружу-биле
дүүшпейн барып болур. Айыт-
тыг саннары болгаш өске-даа
фактылары, дыңнадылганы дээш
авторлар боттары харыылаар.
Чагыдылга индекси:
хуу кижилерге — П6855,
организацияларга — П6860

Солун неделяда ийи катап үнер
(среда, суббота).

Номерни парлалгаже дужаганы:
график езугаар — 21.00,
херек кырында — 18.00.
Солун келбейн барганда, 2-11-52
телефонче долгаар.

Солунуң сайтызы:
shyn.ru

Электроннуг почтазы:
shyntuva@mail.ru
shyntuva@yandex.ru

Тираж
2600 кезек



2023 ЧЫЛДА “ШЫН”
СОЛУНУҢ ЧАГЫДЫЛГАЗЫ:

ПОЧТА ДАМЧЫШТЫР —
1282,9 рубль.

БИР ЭВЕС РЕДАКЦИЯДАН
ЧАГЫДАР БОЛЗА,
ЧАРТЫК ЧЫЛДА — 864 рубль.
Тел.: 8(39422)3-39-45, 2-18-10